

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

१.१ विषय परिचय

टङ्क उप्रेती नेपाली साहित्यका एक चर्चित सर्जक हुन् । उनले करिब तिन दशकको साहित्य यात्रा पुरा गरिसकेका छन् । हालसम्म उनका चारवटा काव्य कृति, एउटा निबन्ध सङ्ग्रह र एउटा सञ्चारसँग सम्बन्धित 'अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास' (२०६६) सम्बन्धी पुस्तक प्रकाशित छन् । 'अनुभूतिका अक्षरहरू' (२०५५), 'शब्दहरूको नेपथ्य' (२०५६), 'गजुर पग्लिएर' (२०५७) र 'निगुराको खरानी' (२०६४) उनका काव्यकृति हुन् । त्यसैले कवि, निबन्धकार र सञ्चारकर्मीका रूपमा उनी नेपाली वाङ्मय जगत्मा परिचित छन् । उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व बारे सामान्य चर्चा भए पनि हालसम्म व्यवस्थित अध्ययन भएको छैन । भापा जिल्लामा जन्मेर त्यहाँका विद्यालयहरूबाट शिक्षा आर्जन गर्दै त्रिभुवन विश्वविद्यालय र लन्डन मेट्रोपोलिटान विश्वविद्यालयबाट उच्च शिक्षा प्राप्त गरेका उप्रेतीले ज्ञानार्जन एवम् साहित्य साधनाका निम्ति उल्लेख्य कार्य गरेका छन् । सञ्चारकर्मीका रूपमा समेत उनको छवि उज्यालिएको छ । अतः उनको जीवनी र व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरूका साथै कृतित्वका विषयमा विशिष्ट अध्ययन गर्नु पर्ने आवश्यकता अनुभव गरी प्रस्तुत अध्ययन गरिएको हो ।

१.२ शोधकार्यको समस्या

नेपाली साहित्यका कविता र निबन्ध विधामा कलम चलाएका टङ्क उप्रेती साहित्येतर विधामा पनि विशिष्ट व्यक्तित्व निर्माण गर्न सक्षम देखिन्छन् । उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका विभिन्न पक्षमा व्यवस्थित शोध, अनुसन्धान नभएकाले उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका बहुविध आयाम नै शोध्य विषयका रूपमा रहेका छन् । अतः यिनै शोध विषयको अध्ययन गर्नका निम्ति देखिने समस्याहरूलाई यहाँ बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

(क) टङ्क उप्रेतीका जीवनका पक्षहरू के कस्ता रहेका छन् ?

(ख) टङ्क उप्रेतीका व्यक्तित्वका विविध पक्षहरू के कस्ता रहेका छन् ?

- (ग) टङ्क उप्रेतीका साहित्यक सिर्जना र साहित्य यात्रा के कस्तो रहेको छ ?
 (घ) टङ्क उप्रेतीका कृतिहरू साहित्यिक मूल्यका दृष्टिले के कस्ता छन् ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

टङ्क उप्रेतीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययनसँग सम्बन्धित उद्देश्य निम्नानुसार रहेका छन् :

- (क) टङ्क उप्रेतीको जीवनीका विभिन्न पक्षहरूको अध्ययन गर्नु ।
 (ख) टङ्क उप्रेतीको व्यक्तित्वका विभिन्न पक्षहरूको अध्ययन गर्नु ।
 (ग) टङ्क उप्रेतीको साहित्यक सिर्जना र साहित्य यात्राको अध्ययन गर्नु ।
 (घ) टङ्क उप्रेतीको साहित्यिक दृष्टिले साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन गर्नु ।

१.४ शोधकार्यको औचित्य र उपयोगिता

यस शोधपत्रमा टङ्क उप्रेतीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका विविध पाटाहरूको उल्लेख गरिएकोले उनका बारेमा विस्तृत जानकारी लिन चाहने पाठकहरूका लागि यसमा सामग्री महत्त्वपूर्ण हुने छ । यसका साथै टङ्क उप्रेती जस्ता ओभेलमा परेका साहित्यप्रेमी नव प्रतिभाहरूको सम्बन्धमा शोध अनुसन्धान गरी विस्तृत अध्ययन र शोधकार्य गर्नका लागि पनि यो शोधपत्र उपयोग गर्न सकिने छ । यी विविध दृष्टिकोणले गर्दा यस शोधकार्यको औचित्य, महत्त्व र उपयोगिता रहेको छ ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

टङ्क उप्रेती नेपाली साहित्य र साधनाका क्षेत्रमा आफ्नो छुट्टै स्थान बनाउन सफल व्यक्ति हुन् । उप्रेतीले अहिलेसम्म चारवटा कविता सङ्ग्रह र एउटा निबन्ध सङ्ग्रह प्रकाशित गराइ सक्नु भएको छ । साहित्यकार टङ्क उप्रेती र उहाँको कृतिको बारेमा विभिन्न साहित्यकार र समालोचकहरूले आ-आफ्नो धारणाहरूलाई विभिन्न पुस्तक र पत्रपत्रिकामा प्रस्तुत गरेको पायन्छ । यति हुँदाहुँदै पनि टङ्क उप्रेतीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका बारेमा विस्तृत अध्ययन गरिएको पाइँदैन तर पनि उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वमा जे जति अध्ययन भएको छ त्यसलाई कालक्रमिक रूपमा निम्नानुसार प्रस्तुत गरिएको छ ।

कृष्ण धरावासीले (२०५६) को 'उन्नयन' पत्रिकाको *अनुभूतिका टङ्क उप्रेती* नामक लेखमा यस कवितामा सँगालोभिन्न केही परिपक्वता जस्ता लाग्ने कविता पनि

सङ्ग्रहित होलान् भने केही सिकारु काँचोपना बोकेका कविता पनि भेटिएलान् भनेका छन् । यसमा एउटा मात्र कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण गरिएको छ । टङ्क उप्रेतीका बारेमा समग्र अध्ययन गरेको पाइँदैन ।

सुरेश हाँचेकालीले (२०५९) को 'समष्टि' पत्रिकामा *अनुभूतिका अक्षरहरू माथि एक नजर* शीर्षक नामक लेखमा युवा कवि टङ्क उप्रेती एउटा स्मरणीय प्रतिभा हुन् । शाब्दिक र मितव्ययिता भित्र भावको विस्तृत प्रस्तुत गर्न रुचाउने कवि उप्रेती परम्परागत शैलीको दासत्वलाई हुबहु स्वीकार गर्दैनन् भनेका छन् तर पनि यसमा टङ्क उप्रेती र उनका अनुभूतिका अक्षरहरू कविताका बारेमा खासै विश्लेषण गरेको पाइँदैन ।

पूर्ण इन्फादाले (२०६५) 'गरिमा' पत्रिकाको *कविता कृतिमा टङ्क उप्रेती* शीर्षकमा कवि टङ्क उप्रेती र उनका 'अनुभूतिका अक्षरहरू' कविता सँगालोको बारेमा लेख्ने नाममा उनलाई सामान्य ज्ञानमा स्थापित भएर आफ्नो भिन्न निजत्वपूर्ण पहिचान बनाउन सफल भएका देखिन्छन् भनेका छन् तर उनका बारेमा विस्तृत रूपमा उल्लेख गरेको पाइँदैन ।

सुरेश हाँचेकालीले (२०६७) को 'गरिमा' पत्रिकाको *संज्ञानात्मक नक्साङ्कनका दृष्टि विन्दुबाट टङ्क उप्रेतीका कविता* नामक लेखमा 'निगुरोको खरानी' लामा कविता सङ्ग्रहका बारेमा लेखेका छन् । यसमा 'निगुरोको खरानी' कवितामा पूँजीवादीले विभिन्न स्वरूपमा बहुसङ्ख्यक जनतामाथि दमन र शोषण गरे जस्तै साना जीवन र वनस्पतिहरू पनि अतिक्रमणको सिकार भएका हुन् भनेर चर्चा गरिएको छ । उनका बारेमा विस्तृत उल्लेख यसमा गरिएको पाइँदैन ।

लक्ष्मणप्रसाद गौतमले (२०६९) को 'शब्द संयोजन' पत्रिकाको *निगुरोको खरानीमा अभिव्यक्त समकालीन चेतना* नामक लेखमा समकालीन नेपाली लामा कविता लेखन परम्परामा टङ्क उप्रेती अपारम्परिक लेखन शैलीका साथ देखा परेका छन् भनी टिप्पणी गरेका छन् । अत्यन्त छोटो कविता लेख्ने आफ्नो पूर्ववर्ती प्रकृतिलाई उछिनेर लामा कविताका माध्यमबाट चिनिएका यिनको 'निगुरोको खरानी' समकालीन चेतनाका दृष्टिले अत्यन्त सशक्त देखिन्छ भनी गौतमले भनेका छन् । यसमा 'निगुरोको खरानी' कविता सङ्ग्रहको मात्र विश्लेषण गरिएको छ । यसमा पनि उनका बारेमा विस्तृत रूपमा उल्लेख गरिएको पाइँदैन ।

छविरमण सिलवालले (२०६९) को 'दृष्टि' पत्रिकाको छोटा, मिठा तथा जीवन्त निबन्धहरू नामक लेखमा 'खण्डित सपनाको गीत' भित्रका निबन्धहरूको सामाजिक सरोकारसँग प्रत्यक्ष लगाव रहेका यी विविध निबन्धहरूले प्रत्यक्ष रूपमा देखा परेका विविध दूरीलाई नजिक ल्याउनका लागि महत्त्वपूर्ण योगदान दिन सक्ने छन् भनेका छन् तर यसमा यिनका बारेमा विस्तृत अध्ययन गरिएको पाइँदैन ।

दिनमान गुर्मछानले (२०६९) को 'नयाँ पत्रिका' को वैद्वारिक निबन्ध नामक लेखमा टड्क उप्रेतीको 'खण्डित सपनाको गीत' निबन्ध सङ्ग्रहको बारेमा लेखेका छन् तर उप्रेतीको समग्र अध्ययन यसमा गरेको पाइँदैन ।

कृष्ण धरावासीले २०६९ को 'अन्नपूर्ण पोष्ट' पत्रिकाको भोलि सुनिने आवाजहरू नामक लेखमा उप्रेतीका 'खण्डित सपनाको गीत' निबन्धका बारेमा लेखेका छन् । यसमा निबन्धलाई उनी विशिष्ट प्रकारका क्यामेराले खिचि रहेका दृश्य जस्तो बनाउन सक्छन् भनिएको छ । यसमा उनको भावुकतालाई विचारमा गथेर पस्कने कला सबै भन्दा बेजोड लाग्छ पनि भनिएको छ तर पनि टड्क उप्रेतीका बारेमा विस्तृत अध्ययन गरेको पाइँदैन ।

१.६ शोध विधि

प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका निम्ति सामग्री सङ्कलन र अध्ययनको निश्चित ढाँचालाई अँगालिएको छ । यहाँ सामग्री सङ्कलन र अध्ययन विधिलाई भिन्न भिन्न शीर्षकमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.६.१ सामग्री सङ्कलन विधि

प्रस्तुत शोधकार्यका निम्ति सामग्रीहरूमा टड्क उप्रेतीसँग सम्बन्धित जीवनी र उनका कृतिहरू रहेका छन् । शोध नायकबाट प्राप्त जीवनी सम्बन्धी जानकारी र उनका कृतिहरू प्राथमिक सामग्रीका रूपमा रहेका छन् भने उप्रेतीका बारेमा लेखिएका लेख तथा पुस्तकहरू द्वितीय सामग्रीका रूपमा रहेका छन् । यी सामग्रीहरूले शोध नायक एवं पुस्तकालयबाट नै सङ्कलन गरिएको छ ।

१.६.२ अध्ययन विधि

प्राप्त सामग्रीहरूलाई विश्लेषण गर्नका निम्ति मूलतः जीवनीपरक समालोचनाले स्थापित गरेका सिद्धान्तलाई अङ्गीकार गरिएको छ । टङ्क उप्रेतीका जीवनी र व्यक्तित्वका बहुआयाम र तिनको साहित्यमा अभिव्यक्त पक्षलाई व्याख्या, विश्लेषण गर्दै वर्णनात्मक शैली समेत यहाँ उपयोग गरिएको छ ।

१.७ शोधकार्यको सीमाङ्कन

यस शोधपत्रमा टङ्क उप्रेतीको जीवनी र उनको व्यक्तित्वको प्रभाव क्षेत्र साथै उनका प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरू 'गजुर पग्लिएर' (लामो कविता), 'खण्डित सपनाको गीत' (निबन्ध सङ्ग्रह), 'अनुभूतिका अक्षरहरू' (कवितासङ्ग्रह), 'शब्दहरूको नेपथ्य' (कवितासङ्ग्रह), 'निगुरोको खरानी' (लामा कवितासङ्ग्रह) र 'सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास' को अध्ययन गरी परिचयात्मक जानकारी दिइएको छ । उनका अनेक फुटकर रचनाहरू प्रकाशित भए पनि तिनको यसमा अध्ययन गरिएको छैन । मुख्यतः उनको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वमा नै यो शोधकार्य केन्द्रित रहेको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको संरचनालाई व्यवस्थित र सङ्गठित ढङ्गले प्रस्तुत गर्ने सन्दर्भमा निम्नानुसार परिच्छेदमा विभाजन गरिएको छ :

- पहिलो परिच्छेद** : शोध परिचय
- दोस्रो परिच्छेद** : टङ्क उप्रेतीको जीवनी
- तेस्रो परिच्छेद** : टङ्क उप्रेतीको व्यक्तित्व
- चौथो परिच्छेद** : टङ्क उप्रेतीको साहित्य यात्रा
- पाँचौँ परिच्छेद** : टङ्क उप्रेतीको कृतित्वको विश्लेषण
- छैटौँ परिच्छेद** : सारांश तथा निष्कर्ष

माथिको छ परिच्छेदलाई आवश्यकता अनुसार शीर्षक र उपशीर्षकहरूमा विभाजन गरेको छ । शोधपत्रको अन्तिममा सन्दर्भ सूची पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

दोस्रो परिच्छेद

टङ्क उप्रेतीको जीवनी

२.१ जन्म र जन्मस्थान

टङ्क उप्रेतीको जन्म वि.सं. २०२८ साल असार १४ गते शनिश्चरे ३ भापामा भएको हो । यिनको न्वारानको नाम पनि टङ्क नै रहेको छ ।^१

नेपालमा रहेका सम्पूर्ण कुमाइ ब्राह्मण ब्राह्मणहरू भारतको कुमाउँ गढवालबाट नेपालमा प्रवेश गरेको भन्ने विश्वास गरिन्छ । टङ्क उप्रेतीको पूर्खा पनि कुमाउँबाट नेपालको काभ्रेपलान्चोक जिल्लामा आएर बसोवास गरेका हुन् । उप्रेतीको पुख्र्यौली पूर्वतिरका काभ्रे जिल्लाको कालिन्जोर, सिपाली, भूमिटार, कोसी बेसी, छाडटार जस्ता ठाउँहरूमा रहेको पाइन्छ । टङ्क उप्रेतीको जिजुवाहरू काभ्रे जिल्लाको कोशी बेसी भन्ने ठाउँमा रहेका थिए । कोशी बेसीबाट बसाइ सरी ताप्लेजुङ जिल्लामा गए । ताप्लेजुङबाट पनि बसाइ सरी भारतको पूर्वी वङ्गालमा २० वर्ष बसोवास गरेर टङ्क उप्रेतीका बुबाआमा चाहिँ २०११/२०१२ सालतिर भापामा आएर बसोबास गरेको पइन्छ । टङ्क उप्रेतीको बुबाआमा भापामा छन् । टङ्क उप्रेती चाहिँ आफ्नो पढाइको सिलसिलामा २०४७ सालमा काठमाडौँ आएका थिए र पढाइ सँगसँगै काठमाडौँलाई आफ्नो कर्मथलो बनाएर उप्रेतीले २०६१ सालमा काठमाडौँ महानगरपालिका वार्ड नं. ३५ मा व्यवस्थित घर बनाएर आफ्नो सानो परिवार सहित बसोबास गरेका छन् ।^२

२.२ परिवार

भापा निवासी भक्तिप्रसाद उप्रेती र उनकी धर्मपत्नी कृष्णादेवी उप्रेतीका साहिला छोराको रूपमा २०२८ सालमा टङ्क उप्रेतीको जन्म भएको हो । भक्तिप्रसाद उप्रेती र कृष्णादेवी उप्रेतीका चार छोराहरू भीष्म उप्रेती, श्रीप्रकाश

^१ शोधनायकबाट प्राप्त जानकारी ।

^२ ऐजन ।

उप्रेती, टड्क उप्रेती र सोमकान्त उप्रेतीमध्ये टड्क उप्रेती साँहिला छोरा हुन् । टड्क उप्रेतीका दिदीबहिनीहरू छैनन् । टड्क उप्रेतीका पिता भक्तिप्रसाद उप्रेती शिक्षक पेशाबाट २०६२ सालमा अवकाश प्राप्त भएर हाल ७० वर्षको बुढ्यौलीपनमा नाति नातिनासँग रमाउँदै बस्नुभएको छ भने आमा कृष्णादेवी ७२ वर्षको उमेरमा सकेको घर गृहस्थी सम्हाल्दै छन् ।^३

टड्क उप्रेतीका जेठा दाजु भीष्म उप्रेती नेपाल राष्ट्र बैंकका निर्देशक हुन्, माहिला दाजु श्रीप्रकाश उप्रेती जिल्ला न्यायधीश भएर हाल रौतहट जिल्लामा छन् । त्यसै गरी साँहिला आफै टड्क उप्रेती नेपाल टेलिभिजनमा “समाचारमा जनजातिको प्रतिनिधित्व” कार्यक्रम लिएर काम गर्दछन् । कान्छा भाइ सोमकान्त अमेरिकाको डि.भी. परेर अमेरिकातिर नै बस्नछन् ।^४

२.३ बाल्यकाल, चूडाकर्म र व्रतबन्ध

टड्क उप्रेती भक्तिप्रसाद उप्रेतीका साँहिला छोरा हुन् । उनलाई बाल्यकालमा दाजुभाइहरूलाई जस्तो घर व्यवहारको कुनै त्यस्तो दायित्व आइपरेन । उनको बाल्यकाल हाँसखेलमा बितेको थियो । बाल्यकालमा खेलमा बढी रुचि लिने, खेल खेल्दा त्यतिखेरको समय अनुसार रूखको हाँगाहाँगामा चढेर डुम खेल्ने गर्दथे ।^५ उनी साथी भाइसँग भगडा कहिल्यै नगर्ने र सधै मित्रवत् व्यवहार देखाउँथे । पढाइमा पनि तीक्ष्ण बुद्धि भएका उप्रेती बाल्यकालमा पढ्ने, लेख्ने, खेल्ने कार्यका अतिरिक्त आमालाई भान्छाको काममा सहयोग गर्दथे । उप्रेतीका दिदी बहिनी नभएकाले आमालाई भान्छामा सघाउनु परेको हो । बाल्यकालको समयमा मामाघर उनको जान मन लाग्ने घर हो तर टड्क उप्रेतीको मामाघर इलाम भएकाले भापाबाट इलाम टाढा भएकाले बाल्यकालमा त्यति मामाघर जान नपाएको गुनासो उनी सुनाउँछन् ।^६ तराइको बसोबास भएकाले खेतीपातिमा आफूले त्यति काम गर्नु नपर्ने र खेतीको काममा जन नलगाउने प्रचलन भएकाले बाल्यकालमा खेतीपातीको काम गर्नु नपरेको उनी बताउँछन् । आर्थिक अवस्था मध्यम भए पनि गाईबस्तु

^३ ऐजन ।

^४ ऐजन ।

^५ ऐजन

^६ ऐजन ।

नपालेको र गाईवस्तु गोठालो जानु नपरेको बताउँछन् । टङ्क उप्रेतीको व्रतबन्ध चाहिँ वि.सं. २०३५ सालमा सात वर्षको उमेरमा भयो ।

२.४ शिक्षादीक्षा

बालबालिकाहरूको शैक्षिक गतिविधिमा अभिभावक वर्गको प्रमुख भूमिका रहन्छ । शिक्षित अभिभावकको बालबालिकाले पढाइ लेखाइका राम्रा अवसरहरू प्राप्त गरेका हुन्छन् । टङ्क उप्रेतीका पिता भक्तिप्रसाद उप्रेती शिक्षक भएकाले उनलाई सानै उमेरदेखि पढ्ने वातावरण प्राप्त भयो । टङ्क उप्रेतीको अक्षराम्भ पिता भक्तिप्रसाद उप्रेती र जेठा दाजु भीष्म उप्रेतीबाट भएको हो । आफूभन्दा माथिका दाजुहरू स्कूल जाने भएकाले टङ्क उप्रेतीलाई स्कूल जान कुनै कठिनाई भएन । चार वर्षकै उमेरबाट स्कूल जान सुरु गरेका उप्रेतीले अक्षराम्भ भ्रापाको कालिकास्थान निम्न माध्यमिक विद्यालयमा गरेका हुन् र माध्यमिक तहको अध्ययन शनिश्चरे मा.वि. भ्रापामा सम्पन्न गरे । उनको साहित्य सिर्जनाहरू भने स्कूले उमेरबाट नै सुरु भएको पाउन सकिन्छ । विद्यालयमा हुने अतिरिक्त क्रियाकलाप अन्तर्गत साहित्यिक प्रतियोगितामा उप्रेतीले कुनै पनि स्थान प्राप्त गरिरहन्थे । बुवा शिक्षक हुनु र दाजु भीष्म उप्रेती पनि साहित्यमा लाग्नाले एक प्रकारले उप्रेतीको परिवार साहित्यमय नै थियो । त्यसैको परिणाम स्वरूप टङ्क उप्रेतीको जीवन साहित्यिक बन्न पुगेको देखिन्छ ।^७

टङ्क उप्रेतीको जन्म मध्यम परिवारमा भए पनि उहाँको विचार भने उच्च थियो । पढाइमा लगनशील भएर उनी पढ्थे । यही उच्च विचार र लगनशील पढाइले गर्दा उनले सन् १९७८ मा प्रवेशिका परीक्षा उत्तिर्ण गरी पढाइलाई निरन्तरता दिँदै सन् २००३ मा एम.ए. आम सञ्चार लन्डन मेट्रोपोलिटान विश्वविद्यालयबाट पुरा गरे । त्यसै गरी उनी विद्यावारिधि शोधार्थी त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा अध्ययनरत छन् । यसरी उनले शिक्षा प्राप्त गरेको पाइन्छ ।

२.५ विवाह र सन्तान

विवाह सामाजिक परम्परा हो । यही सामाजिक परम्परा अनुसार टङ्क उप्रेतीको विवाह २०५७ सालमा पाल्पा जिल्लाका ज्योतिष भोलानाथ पौड्यालकी

^७ ऐजन ।

कान्छी छोरी दानुमाय पौड्यालसंग विवाह सम्पन्न भयो । यी दुई दम्पतीको वैवाहिक जीवन साह्रै रमाइलोसंग बिति रहेको छ । यही दम्पतीको एक छोराको जन्म वि.सं. २०५८ सालमा भयो । छोराको नाम भने अङ्कुल राखिएको छ । शिक्षित परिवारकी छोरीसंगको छोरीसंग वैवाहिक सम्बन्ध भएकोले टङ्क उप्रेतीकी श्रीमती दानुमाया पौड्याल पनि रेयुकाइको सिवुचो भन्ने पदमा बोर्ड मेम्बरमा सानेपा काठमाडौंको कार्यालयमा काम गर्छिन् । रेयुकाइ नेपाल अफिसकी उपाध्यक्ष पनि उनै हुन् । टङ्क उप्रेती आफू चाहिँ सिंहदरवारमा अवस्थित नेपाल टेलिभिजमा आवद्ध छन् ।

२.६ पारिवारिक आर्थिक अवस्था

टङ्क उप्रेतीका पिता भक्तिप्रसाद उप्रेती आर्थिक अवस्थाका दृष्टिले मध्यम वर्गीय परिवारमा जन्मेका थिए । पिता भक्तिप्रसाद उप्रेती शिक्षण पेसामा संलग्न थिए र उनीहरूसँग खान लाउन पुग्ने प्रशस्त खेतीपाती भएकोले टङ्क उप्रेतीले सानै उमेरदेखि कुनै त्यस्तो आर्थिक कठिनाइ भोग्नु परेन । अहिले टङ्क उप्रेती नेपाल टेलिभिजनमा काम गर्छन् । घर गृहस्थी सञ्चालन गर्न नारी वर्गको प्रमुख भूमिका हुन्छ । टङ्क उप्रेतीकी श्रीमती पनि सरल एवम् धार्मिक प्रकृतिकी तडकभडकको जीवन नचाहने खालकी कुशल गृहिणी हुनाले घर गृहस्थी सञ्चालनमा कुनै त्यस्तो व्यवधान आएको देखिँदैन । आफूलाई एक पेट खान र एक सरो लगाउन कहिल्यै पनि दुःख खेप्नु नपरेको टङ्क उप्रेतीको परिवार आर्थिक अवस्थाका दृष्टिले मध्यम वर्गीय देखिन्छ ।^५

२.७ बसोवास र आजीविका

भापा जिल्लामा जन्मेका टङ्क उप्रेती वि.सं. २०४७ मा अध्ययनका लागि काठमाडौं आएका हुन् । उनले प्रमाण पत्र तहको अध्ययन मेची बहुमुखी क्याम्पस भापा भद्रपुरमा पढेर स्नातक तह पढ्नका लागि काठमाडौंको मिन भवन क्याम्पस बानेश्वरमा भर्ना भए र स्नातकोत्तर चाहिँ त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा अर्थशास्त्र विषय लिएर पुरा गरे ।^६ हाल उनी काठमाडौं महानगरपालिका वार्ड नं. ३५ मा २०६९ सालमा व्यवस्थित घर बनाई श्रीमती र एक छोराका साथ बसोवास गरिरहेका छन् ।

^५ ऐजन ।

^६ ऐजन

आफ्नो र परिवारको सरल सादा जीवन बिताउनका लागि उप्रेतीलाई कुनै कठिनाइको अनुभव भएको छैन ।

२.८ कार्यक्षेत्रमा प्रवेश

वि.सं. २०४७ सालमा अध्ययनका लागि काठमाडौँ आएका टड्क उप्रेतीले आफ्नो अध्ययन सँगसँगै वि.सं. २०५०/२०५१ सालतिरबाट नेपाल टेलिभिजनमा “टेलिभिजन प्रोग्राम प्रोडक्सन कार्यक्रम” मा लिएर कार्यक्षेत्रमा प्रवेश गरेको पाइन्छ ।

२.९ शिक्षण पेसामा संलग्नता

टड्क उप्रेती शिक्षण पेसामा पनि संलग्न भएको देखिन्छ । उप्रेती आम सञ्चार विषयका शिक्षक हुन् । आफूलाई सधैं अद्यावधि राख्नु र ज्ञान बाँड्नु एक शिक्षकको दिनचर्या हो ।^{१०} टड्क उप्रेती शिक्षक हुनुमा केही बाध्यता केही लोभ रहेको बताउँछन् । बाध्यता अग्रजको आग्रह हार्न नसक्नु र लोभ भने आफ्नै क्षेत्रका भावी नेता तयार पर्नु र तिनसँग अन्तर्क्रिया र संवाद गर्नु । शिक्षक भनेको सिकाउनु, ज्ञान दिनु मात्र हैन रहेछ, सबैभन्दा ठुलो कुरा त सिक्नु पो पर्ने रहेछ भन्ने कुरा शिक्षक पेसाबाट सिकेको बताउँछन् ।

टड्क उप्रेती पब्लिक कम्यूनिकेसनमा आम सञ्चार विषय पढाउँछन् । पढाउने क्रममा कक्षाकोठाबाट धेरै कुरा सिकेको र जीवनका स-सना सूत्रहरू जानकारी भएको अनुभव गर्छन् । उप्रेती सन् २००४ देखि हालसम्म पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय अर्न्तगतको कलेज अफ जर्नालिज्म एन्ड मास कम्यूनिकेसनमा स्नातकोत्तर छन् भने सन् २००६ देखि हालसम्म त्रिभुव विश्वविद्यालयमा पत्रकारिता र आम सञ्चार केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तहमा पनि प्रध्यापन गर्छन् ।^{११}

२.१० संस्थागत संलग्नता

टड्क उप्रेती आफ्नो पढाइ सँगसँगै टेलिभिजनमा काम गर्दागर्दै पनि विभिन्न सङ्घ संस्थामा संलग्न छन् ।

(क) नेपाल पत्रकार महासङ्घको सदस्यता - २०५५/५६

^{१०} ऐजन ।

^{११} ऐजन ।

- (ख) संस्थापक सचिव (नेपाली लोकबाजा सङ्ग्रहालय, त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं)
- (ग) सम्पादन (नेपाली लोकबाजा सङ्ग्रहालयको सांस्कृतिक जर्नल 'बाजा' को सम्पादन)

२.११ अनुवाद

टङ्क उप्रेतीको भाषिक दक्षता भएकाले अनुवाद पनि गर्छन् । नेपाली, अङ्ग्रेजी, हिन्दी र फ्रान्सेली चार भाषामा ज्ञान प्राप्त गरेका उप्रेतीले फुटकर रूपमा केही विदेशी साहित्यिक रचनाहरूको अनुवाद कार्य गरेका छन् ।

२.१२ सम्मान/पुरस्कार

टङ्क उप्रेतीले २०२८ सालमा जन्मेर २०४० को दशकदेखि साहित्य सिर्जनामा लागि परेका उप्रेतीले आफ्नो अध्ययनकाल एवम् जागिरे जीवनमा पनि वादविवाद एवम् वक्तृत्वकला र कविता प्रतियोगितामा प्रथम/द्वितीय स्थान प्राप्त गरी पुरस्कृत हुने उप्रेतीले वि.सं. २०६८ मा राष्ट्रिय ललितकला लेखन पुरस्कार प्राप्त गरेका छन् । त्यसै गरी विभिन्न समयमा प्राप्त गरेका सम्मान तथा पुरस्कार यस प्रकार छन् :

- (क) सन् २००८ : ए.वि.यु.-एम.ए.इ. प्रोजेक्ट अवार्ड, एसिया प्यासेफिक ब्रोडकास्टिङ युनियनद्वारा आई. क्यान लिभ वृत्तचित्रको लागि ।
- (ख) सन् २००६ : उत्कृष्ट वृत्तचित्र निर्माता प्रशंसा पत्र, नेपाल टेलिभिजन ।
- (ग) सन् २००६ : उत्पादन वृत्त पोजेटिभ फर एच.आइ.भि. पोजेटिभका लागि ए.वि.यु. मलेशियाबाट प्राप्त ।
- (घ) सन् २००५ : एसिया प्रशान्तका सर्वोत्कृष्ट वृत्तचित्र निर्माता एम.आर.एस., एच.आइ.भि. स्टिगमा फ्री वृत्तचित्रका लागि, यू.एन.डि.पि., एम.टि.भि., एसिया ए.वि.यु. द्वारा सम्मान प्रदान ।
- (ङ) सन् २००२/०३ इन्टरनेशनल स्कलर, लण्डन मेट्रो पोलिटान विश्वविद्यालय र इन्टरनेशनल स्टुडेन्ट हाउस लण्डन ।
- (च) सन् १९९४ : प्रथम पुरस्कार, युवा वातावरण समूहद्वारा आयोजित राष्ट्रव्यापी कविता प्रतियोगिता ।

२.१३ श्रव्य दृश्य काव्यका माध्यमबाट योगदान

टड्क उप्रेतीले सानै उमेरमा नै विभिन्न ख्याति तथा सम्मान प्राप्त गरिसकेका छन् । टड्क उप्रेतीले नेपाल टेलिभिजनलाई आफ्नो कर्मथलो बनाएकाले उनले श्रव्य दृश्यका माध्यमबाट पनि योगदान दिएका छन् । यिनको योगदान यस प्रकार छ :

- (क) वि.सं. २०५३ देखि २०५९ सम्म निरन्तर रूपमा नेपाल टेलिभिजनबाट साहित्य र कलामा केन्द्रित साप्ताहिक कार्यक्रम, अभिव्यक्ति निर्माण निर्देशन गरेको । यस क्रममा सयौं जीवनी, व्यक्तित्व, कृतित्व, विचार र साहित्यिक गतिविधिहरूको अभिलेखन गरी कला र साहित्यको प्रवर्द्धन गर्नुका साथै नेपाल टेलिभिजनको दृश्य संग्रहालयमा कहिल्यै नमेटिने श्रेणीमा सुरक्षित गरिएको ।
- (ख) नेपालका ख्याति प्राप्त श्रष्टाहरू भानुभक्त, मोतिराम भट्ट, महाकवि देवकोटा, केदारमान व्यथित, सिद्धिचरण श्रेष्ठ, बालकृष्ण सम, गोमा, पारिजात, भूपी शेरचन, भवानी घिमिरे, मोहन कोइराला, ईश्वर बल्लभ, बाशु शशि, वैरागि काँइला, कृष्ण सेन इच्छुक, विजय थापा लगायतका तिस जना श्रष्टाहरूको व्यक्तित्व र कृतित्वमा आधारित विशेष वृत्तचित्र निर्माण गरेको ।
- (ग) उनी वि.सं. २०६३ देखि हालसम्म : नेपाल टेलिभिजनका लागि कला, साहित्यमा केन्द्रित, भाषिक, सांस्कृतिक, समावेशी चरित्रको श्रष्टा र सिर्जना कार्यक्रम उत्पादन र निर्देशन गरिरहेका छन् ।
- (घ) वि.सं. २०५१ देखि २०६६ सम्म : हाम्रा गाउँघरमा वृत्तचित्र शृङ्खला (३६ भाग) नेपाल सम्पदा वृत्तचित्र शृङ्खला (२० भाग) र अन्य विविध विषयका करिब ३ दर्जन वृत्तचित्रहरूका माध्यमबाट नेपाली समाजका विविध पक्षलाई उजागर, अभिलेखन र प्रवर्द्धन गरेको पाइन्छ ।
- (ङ) यिनले २०६५ असार १५ : आरोहण गुरुकुल सर्वदा वाङ्मय प्रतिष्ठान, श्रष्टा चैत्र ३०, कविता क्लब लगायतका संस्थाहरूको आयोजनामा काठमाडौंमा एकल कविता वाचन समेत गरेका छन् ।

२.१४ व्यावसायिक योगदान र अनुभव

टङ्क उप्रेती समयलाई ध्यान दिएर अधि बढ्न चाहने व्यक्ति भएकाले आफूले गरेका कार्यमा समयमा पुग्ने र पुरा समयसम्म काम गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता राखेर उनले व्यावसायिक योगदान पनि दिएका छन् । उनका योगदानलाई बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ :

- (क) सन् २००७ देखि हालसम्म वरिष्ठ निर्माता, नेपाल टेलिभिजन, काठमाडौँ (मुख्य जिम्मेवारी) कार्यक्रम उत्पादनको अवधारणा अनुसन्धान, आलेख लेखन र निर्देशन)
- (ख) सन् १९९४ देखि २००७ सम्म निर्माता र प्रस्तोता, नेपाल टेलिभिजन काठमाडौँ
- (ग) सन् २००६ देखि हालसम्म त्रिभुवन विश्वविद्यालय, पत्रकारिता र आमसञ्चार केन्द्रीय विभाग, स्नातकोत्तर तहमा प्रध्यापनरत ।
- (घ) सन् २००४ देखि हालसम्म पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय अन्तर्गतको कलेज अफ जर्नालिज्म एण्ड मास कम्युनिकेशनमा स्नातकोत्तर तहमा प्रध्यापनरत ।
- (ङ) सन् २००० देखि २००२ सम्म श्रीलंका स्थित योङ्ग एसिया टेलिभिजनका लागि निर्माताका रूपमा रही कार्य गरेको ।
- (च) सन् १९९२ देखि १९९३ सम्म नेसनल इन्स्योरेन्स कम्पनि, विराटनगरमा बजार अधिकृतका रूपमा कार्य गरी विशेष योगदान दिएको ।

२.१५ विशेष जिम्मेवारी

टङ्क उप्रेती नेपाल टेलिभिजनमा कार्य गर्ने भएकाले सन् २००५ मा समाचार च्यानल सम्भाव्यता अध्ययन दलको सदस्यको विशेष जिम्मेवारी लिएको देखिन्छ ।

२.१६ अनुसन्धान

टङ्क उप्रेती विभिन्न विषयमा अनुसन्धान गर्न मन पराउने भएकाले उप्रेतीले अनुसन्धान गरेका विषयहरू यस प्रकार रहेका छन् :

- (क) सन् २००० विद्युतीय सञ्चार माध्यममा नेपाली साहित्य मधुपर्क मासिक २०५८ पुषको आवरण लेख ।
- (ख) सन् २००५ नेपाली टेलिभिजन उद्योगमा जनशक्तिको जातीय संरचना, स्वतन्त्र अध्ययन ।
- (ग) सन् २००६ नेपाली रङ्गमञ्चमा बहुसांस्कृतिकता, नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठानको शोधवृत्ति अन्तर्गत
- (घ) सन् २००७ नेपाली टेलिभिजनमा सामाजिक समावेशीकरण मिडिया अध्ययन-२ मार्टिन चौतारी, काठमाडौँद्वारा प्रकाशित ।
- (ङ) सन् २०१० वृत्तचित्रका शैली र नेपालमा अभ्यास, स्वतन्त्र अध्ययन ।
- (च) सन् २०१० नेपाली वृत्तचित्रमा महिला उपस्थिति, मार्टिन चौतारीको अनुसन्धान वृत्ति अन्तर्गत हाल जारी ।

२.१७ सेमिनारपत्र प्रस्तुति

मिडियामा काम गर्दै आएका उप्रेतीले मिडिया सम्बन्धी विभिन्न सेमिनारपत्रको प्रस्तुति गरेका छन् । तिनलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

- (क) सन् २००३ वेलायतको विन्सरमा लर्न टु लिड तालिममा समस्या समाधान अभिमुखीकरण कार्यपत्र प्रस्तुत ।
- (ख) सन् २००८ एसिया/प्रसान्त मिडिया सम्मेलनका सन्दर्भमा इन्डोनेसियाको वालीमा आयोजित द ए.वि.यु. प्राइज एच.आइ.भि. एड्स टि.भि. न्यूज प्रोग्राम वर्कसपमा कार्यपत्र प्रस्तुत ।
- (ग) सन् २००९ नेपाली टेलिभिजनमा वृत्तचित्र विषयमा मार्टिन चौतारी, काठमाडौँमा प्रवचन ।
- (घ) सन् २०१० मिडिया अनुसन्धान सम्मेलन, ललितपुरमा वृत्तचित्रका शैली र नेपालमा अभ्यास विषयक शोधपत्र प्रस्तुत ।

२.१८ तालिम

टङ्क उप्रेतीले आफ्नो जागिरे जीवनमा अनुसन्धान, सेमिनारपत्र प्रस्तुत गर्दै अनेक तालिम पनि लिएका छन् । यिनले लिएका तालिमहरू यस प्रकार छन् :

- (क) सन् १९९४ टेलिभिजन कार्यक्रम प्रस्तोता तालिम, नेपाल टेलिभिजन काठमाडौं ।
- (ख) सन् १९९६ पब्लिक सर्भिस ब्रोडकास्टिङ, थमसन् फाउण्डेसन, बेलायतद्वारा काठमाडौंमा सञ्चालित ।
- (ग) सन् १९९७ आधारभूत पत्रकारिता, मिडिया पोइन्ट, काठमाडौं ।
- (घ) सन् १९९९ : प्रोग्राम एडप्सन, चिफ, पेरिस, फ्रान्स ।
- (ङ) सन् २००७ ब्रोडकास्टर्स क्यापासिटी बिल्डिङ बैकक, थाइल्याण्ड ।

२.१९ भ्रमण

भापा जिल्लामा जन्मेर हाल काठमाडौं महानगरपालिका वार्ड नं. ३५ मा बसोवास गरेका टड्क उप्रेतीले आफ्नो अध्ययनकाल एवम् जागिरे जीवनका सिलसिलामा देशभित्रका विभिन्न भू-भागका साथै एसिया र यूरोपका देशहरूको पनि भ्रमण गरिसकेका छन् । बालककालदेखि नै आफ्ना गाउँघरका डाँडाकाडा, वनपाखाहरूमा घुमफिर गर्न मन पराउने टड्क उप्रेतीले विशेष गरी नेपाल भित्रका पूर्वाञ्चलदेखि सुदूरपश्चिमाञ्चलको बनबासा, पूर्वी, पहाडी, मध्य पहाडी र नेपालभित्रका अधिकांश ठाउँहरू भ्रमण गरिसकेका छन् । भ्रमण गर्ने क्रममा उप्रेतीले अन्नपूर्ण ट्रेकिङमा जाँदा अन्नपूर्णको वेशक्याम्पसम्म, पोखराको घोडेपानी र म्याग्दी जिल्लामा रहेको पुनहिलको दृश्यावलोकन गरेका छन् । टड्क उप्रेतीको नेपालभित्रको भ्रमण गर्ने क्रममा नेपालका विभिन्न ठाउँका मानिसहरूको बसोबास, खानपिन, लवाइखुवाइ प्रत्यक्ष रूपमा बुझ्ने मौका पाएका छन् ।

टड्क उप्रेतीले नेपालमात्र नभएर विदेशका पनि विभिन्न स्थान पुगि विदेशी परिवेश पनि बुझेका छन् । उप्रेतीले विदेशमा भ्रमण गरेका देशहरू फ्रान्स, बेल्जियम, अष्ट्रिया, बेलायत, भारत, सिंगापुर, थाइल्याण्ड, इण्डोनेशिया, मलेशिया, कतार, जापान आदि विदेशहरूको भ्रमण गरिसकेका छन् ।

२.२० लेखन

टड्क उप्रेतीले साहित्यिक एवं साहित्येतर क्षेत्रका विभिन्न विषयमा कलम चलाएका छन् । यहाँ उनको लेखनलाई विभिन्न शीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ ।

२.२०.१ लेखनका लागि प्रेरणा र प्रभाव

टङ्क उप्रेतीका पिता भक्तिप्रसाद उप्रेती शिक्षक एवम् कवि थिए । बाबु कवि हुनु भएको र दाजु भीष्म उप्रेती पनि साहित्यमा संलग्न हुनु भएकाले उप्रेतीलाई साहित्य सिर्जनामा लाग्न अष्टेरो परेन बाबु र दाजु अर्थात् समग्र घरपरिवारको प्रेरणाबाट नै साहित्य सिर्जनामा अगाडि बढेको पाउन सकिन्छ । उप्रेतीले आफूले रामायण, देवी भागवत पढेर हैन वरिष्ठ साहित्यकारहरूको सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक विषयका कृतिहरूबाट बढी प्रभावित भएर आफू साहित्य सिर्जनामा लागेको बताउँछन् ।^{१२} यस्ता केही सामान्य प्रेरणाहरू प्राप्त भए तापनि स्नातकोत्तर तहमा अर्थशास्त्र विषयको अध्ययन गरेका टङ्क उप्रेतीको खासगरी साहित्यिक पुस्तकहरूको अध्ययनबाट नै लेखनप्रति रुचि जागेको हो ।

२.२०.२ लेखनको प्रारम्भ र प्रकाशनको थालनी

टङ्क उप्रेती नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा विशेष गरी २०४० को दशकबाट लेखन आरम्भ गरेका हुन् । उनको २०४६ सालमा साप्ताहिक विचारमा 'एक प्रश्न चिन्ह' नामक कविता नै उनको प्रथम प्रकाशित कविता हो ।

वि.सं. २०४० को दशकदेखि नै लेखनकार्यमा संलग्न टङ्क उप्रेतीले नेपाली साहित्यका कविता, निबन्ध, शोध, श्रव्य, दृश्य उत्पादन र सञ्चार अनुसन्धान आदि विविध विधामा कलम चलाएका छन् । उनका हालसम्मका प्रकाशित कृतिहरू यस प्रकार छन् :

- (क) अनुभूतिका अक्षरहरू (२०५४, कविता, सङ्ग्रह) निहार प्रकाशन गृह काठमाडौं ।
- (ख) शब्दहरूको नेपथ्य (२०५६, संयुक्त कविता सङ्ग्रह) शब्दघर काठमाडौं ।
- (ग) गजुर पग्लिएर (२०५७, लामो कविता कृति) सारांश नेपाल काठमाडौं ।
- (घ) निगुरोको खरानी (२०६४, लामो कविता सङ्ग्रह) सर्वक्ष, वाङमय प्रतिष्ठान, काठमाडौं ।
- (ङ) सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास (२०६६), साभा प्रकाशन ललितपुर ।

^{१२} ऐजन ।

(च) खण्डित सपनाको गीत निबन्ध सङ्ग्रह (२०६८, रत्न पुस्तक भण्डार) ।

त्यसैगरी प्रकाशोन्मुख कृतिहरू यसप्रकार छन् :

कविता सङ्ग्रह - १

निबन्ध सङ्ग्रह - १

नेपाली रङ्गमञ्चमा बहुसांस्कृतिकता (शोधग्रन्थ)

२.२१ रुचि तथा स्वभाव

टङ्क उप्रेतीको व्यक्तिगत स्वभावलाई पहिचान गर्दा उनी मिलनसार स्वभावका देखिन्छन् । आफूभन्दा ठूलालाई आदर गरेर सानालाई माया गर्ने र आफू सरहकालाई सद्भावपूर्ण व्यवहार गर्ने उप्रेतीको स्वभाव छ । उनी सधैं सादा जीवन विताउन चाहन्छन् । उनी खानेकुरामा पनि साधारण दालभात, तरकारीदेखि माछा, मासु, घ्यु, मह, चिनी, दुध, दही, मोही, चिल्लो, अमिलो, पिरो, खानमा रुची राख्नु हुन्छ ।

नेपाली साहित्यमा कवि र निबन्धकारका व्यक्तित्वका रूपमा चिनिन पुगेका टङ्क उप्रेती विभिन्न सङ्घसंस्थाका क्रियाकलापहरूमा सहभागी हुन रुचि लिनका साथै आफ्नो धेरै समय आफूले गर्नुपर्ने कार्य पढाइ र लेखाइमा नै विताउन चाहन्छन् ।

२.२२ जीवन दर्शन

सबैसँग मेलमिलापको भावना राख्ने टङ्क उप्रेती जीवन जगत सम्बन्धी आफ्नै किसिमका धारणाहरू राख्छन् । मानिस भएर जन्मसकेपछि केही न केही गरेर आफ्नो जीवनलाई सार्थक तुल्याउनुपर्छ भन्ने उनको सिद्धान्त छ । मानिसले आफ्नो भित्री आत्माले उचित ठहर्‍याएका कुराहरूलाई पालन गर्नु पर्छ, अर्काको लहैलहमा लागेर हिड्नु हुँदैन भन्ने भन्ने उनको विचार छ । साहित्य र दर्शनमा उच्चकोटीको चिन्तन राख्ने टङ्क उप्रेती साहित्यकारहरूले अरूका विचारबाट केही सिक्नुपर्छ तर दृष्टिकोण चाहिँ आफ्नो स्वतन्त्र किसिमको हुनुपर्छ भन्छन् । मान्छेले सधैं श्रम गरेर बाँच्न सिक्नुपर्छ र मान्छे जन्मले हैन कर्मले ठुलो हुन्छ भन्ने टङ्क उप्रेती जातिपातिको सङ्कीर्ण धारणामा विश्वास गर्दैनन् । मान्छेले सद्भावना र सहअस्तित्वमा विश्वास गर्नुपर्छ भन्ने उनको विचार छ । आफ्नो पैतृक संस्कारको

प्रभावले हिन्दु धर्मप्रति आस्था राख्ने टड्क उप्रेती धर्मका नाममा बाह्य आडम्बर देखाउन हुँदैन भन्छन् ।

टड्क उप्रेती वैज्ञानिक दर्शनबाट बढी प्रभावित छन् भने सकारात्मक सोच लिने र सकारात्मक प्रतिरोध गर्ने तर आशावादी हुने उनको विचार छ । जीवन बुझिने चीज हो, जीवन र जगत्लाई बुझ्न र अध्ययन गर्न सकिन्छ । जीवन र जगत्लाई अध्ययन गर्दा परिमाणात्मक र गुणात्मक हिसाबले अध्ययन गरिनुपर्छ,^{१३} जीवन र जगत्लाई समग्रमा अध्ययन गरिनुपर्छ भन्ने टड्क उप्रेतीको विचार छ ।

^{१३} ऐजन ।

तेस्रो परिच्छेद

टङ्क उप्रेतीको व्यक्तित्व

३.१ बाह्य व्यक्तित्व

मजौला कद, गहुँगोरो वर्ण, बाटुलो अनुहार, कालो केशले सजितशिर, चौडा निधार, टम्म मिलेका दाँत रसिलो र पुस्ट अनुहार टङ्क उप्रेतीको भट्ट हेर्दा देखिने व्यक्तित्व हो । सधै हाँसि खुशि रहने र शान्त सौम्य प्रकृतिका देखिने टङ्क उप्रेती जीवनका ४४ औं वसन्त पार गरिसक्दा पनि निकै फुर्तिला र हुष्टपुष्ट देखिन्छन् ।

विनम्र, मिलनसार एवम् फरासिलो स्वभाव र आफ्नो सिद्धान्तलाई नछाड्ने निर्भिक खालका टङ्क उप्रेतीको श्रृजनात्मक गतिलाई उनको यही हक्की, आँटी स्वाभावले नै अधि बढाएको अनुभव हुन्छ । मान्छे जन्मले होईन कर्मले ठुलो हुन्छ भन्ने धारणा राख्ने टङ्क उप्रेती सधै लगनशिल, कार्यतत्परता तथा साधनामा संलग्न देखिन्छन् । मानिस भएर जन्मेपछि केही न केही गरेर आफ्नो नामलाई चम्काउनुपर्छ भन्ने उनको सिद्धान्त छ ।

३.२ आन्तरिक व्यक्तित्व

कुनै पनि व्यक्तिको आन्तरिक व्यक्तित्वको निर्माण ऊ स्वयमः ले गरेका निजीकर्महरू एवम् अन्तरविकाशबाट हुने भएतापनि व्यक्तिको व्यक्तित्व विकाशमा उसको पारिवारिक पृष्ठभूमि, सामाजिक, सांस्कृतिक र आर्थिक परिवेश तथा शिक्षा दिक्षाले पनि महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन् । टङ्क उप्रेतीको आन्तरिक व्यक्तित्वको निर्माणमा पनि उनको जीवनी, शिक्षा दिक्षा र सामाजिक वातावरणको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । उनको समष्टि आन्तरिक व्यक्तित्व यसप्रकार छ ।^{१३}

(क) साहित्यकार व्यक्तित्व

(ख) संचारकर्मी व्यक्तित्व

साहित्यकार व्यक्तित्व

२० औं शताब्दीको अन्तिम दशकमा छुट्टै पहिचान सहित देखा परेका नेपाली कविहरूमा टड्क उप्रेतीपनि एक हुन । उप्रेती प्रभावशाली, हक्की, आँटी स्वभावले साहित्य सिर्जनामा देखा परेका कविहुन । विभिन्न साहित्यकारका राजनितिक, सामाजिक र सांस्कृतिक कृतिहरू पढेर सहित्यतर्फ अगाडि बढेका कविले कविता, निबन्ध, शोध, श्रव्य दृश्य उत्पादन र संचार अनुसन्धान विषयमा कलम चलाएको देखिन्छ । त्यसकारण उनको साहित्यकार व्यक्तित्वकापनि मुख्य पक्ष देखिन्छन् ।

(क) कवि व्यक्तित्व

(ख) निबन्धकार व्यक्तित्व

कवि व्यक्तित्व

टड्क उप्रेतीलाई कवि व्यक्तित्वको रूपमा परिचित गराउने विभिन्न कविता सङ्ग्रहहरू छन् । कविता लेख्दा उप्रेतीले फुट्कर कवितादेखि लामा कविता सङ्ग्रहहरू प्रकाशित गराउनुभएको छ । कवि टड्क उप्रेतीले कविता लेख्ने क्रममा सामाजिक, सांस्कृतिक र राजनितिक विषय वस्तुलाई समेटेर कविता लेख्नु भएको छ । उप्रेतीका कविताहरू बढी गद्ययलयमा लेखिएको पाइन्छ । उनका प्रकाशित कविताहरू यस प्रकार छन् ।

(क) अनुभुतिका अक्षरहरू (२०५४, कविता सङ्ग्रह) निहार प्रकाशन गृह, काठमाडौं

(ख) शब्दहरूको नेपथ्य (२०५६, संयुक्त कविता सङ्ग्रह) शब्दघर, काठमाडौं

(ग) गजुर पग्लिएर (२०५७, लामो कविता कृति) सारंश नेपाल, काठमाडौं

(घ) निगुरोको खरानी (२०६४, लामा कविता सङ्ग्रह) सर्वदा वाङ्मय प्रतिष्ठान काठमाडौं

निबन्धकार व्यक्तित्व

निबन्धकार व्यक्तित्वका रूपमा टड्क उप्रेतीलाई परिचित गराउने एकमात्र निबन्ध खण्डित सपनाको गीत (२०६८) निबन्ध सङ्ग्रह हो । टड्क उप्रेतीको निबन्धमा मानवीय जीवनका उनेकन पीडाहरू उल्लेखभएका छन् । उनले यात्रागर्दा होस् या कामगर्दाका अनुभवहरू निबन्धहरू मार्फत व्यक्त गरेका छन् । जम्मा २१

ओटा निबन्धहरू रहेका यस पुस्तकलाई प्रतिष्ठित प्रकाशक रत्न पुस्तक भण्डारले प्रकाशनमा ल्याएको छ । पेशाले संचारकर्मी र कुशल कवि र निबन्धकार पनि हुन् ।

खण्डित सपनाको गीत भित्रका निबन्धहरू सामाजिक सरोकारसँग प्रत्यक्ष लगाव रहेका छन् । यी निबन्धहरूले प्रत्यक्षरूपमा देखापरेका विविधदुरीलाई नजिक ल्याउनका लागि महत्त्वपूर्ण योगदान दिन सक्ने छन् । केही निबन्धहरू आत्मकथ्यका कुराहरूमा केन्द्रित रहेका छन् । समग्र निबन्धहरू समाजका यथार्थपरक विषयहरूमा केन्द्रित भएका पाइन्छन् ।

संचारकर्मी व्यक्तित्व

संचारकर्मीका रूपमा टङ्क उप्रेतीले २ दशक भन्दा बढी अर्थात वि.स. २०५१ सालदेखि नेपाल टि.भी. मा काम गर्दै आएका छन् । २०५३ देखि अभिव्यक्ति स्रष्टा र सिर्जना नामको साहित्य र सिर्जना नामका कार्यक्रमहरू निरन्तर उत्पादन गर्दै आएका र राजनितिक, सामाजिक, सांस्कृतिक रूपान्तरण संक्रमणकाल व्यवस्थापन र नयाँ संविधानका विविध पक्षमा बहसगर्नका लागि NTV Forum र NTV Pesce Forum बहस कार्यक्रम चलाएका छन् । उनले सयौंको संख्यामा वृत्त चित्रहरू निर्माण र राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सर्वोत्कृष्ट निर्माण र निर्देशकको रूपमा पुरस्कार पनि प्राप्त गरेका छन् । कला पत्रकारिता, ललित पत्रकारिता पुरस्कार पहिलो पुरस्कार नेपाल ललितकला प्रज्ञाप्रतिष्ठानबाट टङ्क उप्रेतीले नै पाउनु भएको त्यसै गरी उनले ललितकला पत्रकार समाजबाट Sofaj पत्रकारिता पुरस्कार प्राप्त गरेका छन् । टङ्क उप्रेतीले तिन दशकदेखि साहित्य यात्रामा निरन्तररूपमा लागि रहेका छन् र संचारकर्मीमा दुई दशक भन्दा बढी समय काम गरेर अनुभव बटुलेका उप्रेतीले संचार सम्बन्ध किताबहरू पनि प्रकाशित गरेका छन् । संचार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास, साभा प्रकाशनबाट प्रकाशित भएको छ, भने नेपालमा टेलिभिजन विकाश र बहस, भृकुटी एकेडेमी पब्लिकेशनबाट प्रकाशित भएको छ ।

टङ्क उप्रेतीले तिन दशकदेखि साहित्य यात्रामा निरन्तर रूपमा लागि रहेका छन् र संचारकर्मीका रूपमा दुई दशक भन्दा बढी समय काम गरेर अनुभव बटुलेका उप्रेतीले संचार सम्बन्धी किताबहरू पनि प्रकाशित गरेका छन् ।

२.२३ निष्कर्ष

टङ्क उप्रेती भापाको शनिश्चरे ३ मा २०२८ असार २८ गते जन्मिएर काठमाडौंलाई कर्मथलो बनाई बसेका व्यक्ति हुन् । भक्तिप्रसाद उप्रेती र कृष्णादेवी उप्रेतीका साइँला छोराका रूपमा जन्मिएका टङ्क उप्रेती प्राध्यापन पेसा तथा आमसञ्चार क्षेत्रमा संलग्न छन् । विद्यावारिधिसम्मको उच्च शिक्षा अनुसन्धानरत उप्रेती देश विदेश भ्रमण गर्दै विभिन्न तालिम तथा अध्यापन अनुसन्धानमा निरन्तर

शिक्षक व्यक्तित्व

साहित्यकार टङ्क उप्रेतीलाई परिचित गराउने व्यक्तित्व मध्ये शिक्षक व्यक्तित्व पनि हो । यिनको विचारमा शिक्षक भनेको समाजको संवाहक हो, बुद्धिजीवी वर्ग हो त्यस कारणले प्रत्येक कुरामा आफू जानकार प्राप्त व्यक्तित्व बन्न सक्नु पर्छ भन्ने यिनको विचार छ । उप्रेती वि.सं. २०६० देखि पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय अन्तर्गतको कलेज अफ जर्नालिज्म एण्ड मास कम्युनिकेशनमा स्नातकोत्तर तहमा प्रध्यापनरत छन् भने त्यसै गरी २०६२ देखि त्रिभुवन विश्वविद्यालय पत्रकारिता र आमसञ्चार केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तहमा प्रध्यापनरत छन् । शिक्षकले आफू पढाउने क्रममा आफू पढाउन कक्षाकोठामा गए पछि सिकाउने र सिक्ने कुरा भएकाले कक्षा कोठामा सिकाउने मात्र होइन आफू पनि सिक्न सक्नु पर्छ भन्ने विचार भएकाले शिक्षकले हर कुरामा अपडेट हुनु पर्छ भन्ने शिक्षक व्यक्तित्वको विचार रहेको छ ।

३.३ निष्कर्ष

टङ्क उप्रेती मुख्य रूपमा प्राध्यापन र सञ्चार क्षेत्रमा व्यक्तित्व निर्माण गरेका एक साहित्य साधक हुन् । बाह्य रूपमा उनी हँसिला र आकर्षक व्यक्तिका रूपमा देखिन्छन् भने साहित्येतर व्यक्तित्वका रूपमा प्राध्यापन, सञ्चारकर्मी, व्यक्तित्वका रूपमा परिचित देखिन्छन् । साहित्यिक व्यक्तित्वका रूपमा कवि र निबन्धकारका रूपमा चिनिने टङ्क उप्रेती युवा साहित्यकारका रूपमा रहेका छन् ।

क्रियाशील देखिन्छन् । २०४० को दशकदेखि लेखन क्षेत्रमा प्रवेश गरेका उप्रेतीले साहित्यिक र साहित्येतर दुवै क्षेत्रमा कलम चलाएको देखिन्छ ।

चौथो परिच्छेद

टङ्क उप्रेतीको साहित्य यात्रा र तिनका चरणगत प्रवृत्ति

४.१ उप्रेतीको साहित्य यात्रा

छात्र अवस्थादेखि नै विभिन्न साहित्यिक गतिविधिमा सहभागी हुन रुचि देखाउने टङ्क उप्रेतीले वि.स. २०४० को दशकबाट लेखन आरम्भ गरे पनि २०४६ मा साप्ताहिक विचारमा 'एक प्रश्न चिन्ह' नामक प्रथम कविता प्रकाशित गराएका उप्रेतीले हालसम्म पनि साहित्यिक क्षेत्रमा अनवरत रूपमा लागी आफ्नो साहित्य साधनामा तिन दशक लामो समय पार गरिसकेका छन् । वि.स. को ५०-५१ देखि टेलिभिजनमा संलग्न रहदै आए पनि साहित्य कृतिहरूको रचना तर्फ पनि उनको निरन्तरता देखिन्छ । कविता विधाबाट आफ्नो साहित्य यात्रा सुरु गरी नेपाली साहित्यका कविता, निबन्ध, शोध, श्रव्य दृश्य उत्पादन र संचार अनुसन्धान जस्ता विविध विधामा कलम चलाएका टङ्क उप्रेती हाल नेपाली साहित्यमा कवि र निबन्धकारका रूपमा परिचित हुन पुगेका छन् । वस्तुतः साहित्य साधनाको यति लामो अवधि पार गरिसकेका उप्रेतीका साहित्यिक प्रवृत्तिगत घुम्ती वा मोडहरूको निष्कौल, सीमाङ्कन, विवेचना र विश्लेषण गर्नु नै उनको साहित्य यात्राको निरूपण गर्नु हो ।

४.२ उप्रेतीको साहित्य यात्राको चरण विभाजन

टङ्क उप्रेतीले साहित्यका क्षेत्रमा लामो समयदेखि कलम चलाएका छन् । यहाँ उनको साहित्यिक यात्राको औचित्य साहित्य चरण विभाजन गरिएको छ ।

४.२.१ चरण विभाजनको औचित्य र आधार

कुनै पनि साहित्यकारको लामो साहित्यिक यात्रामा विभिन्न मोड र घुम्तीहरू आउछन् । यस्ता मोडहरूले सम्बन्धित लेखकका रचनात्मक दृष्टिकोण र प्रवृत्तिमै पनि नौलो आयाम ल्याएका हुन्छन् । यस्ता मोडहरूको पहिचान तथा वर्गीकरण गरी ती प्रत्येक मोडले साहित्यकारको रचनात्मक दृष्टिकोणमा ल्याएको अन्तर र प्रत्येक मोड परिवर्तनका आधारभूत कारणसँग ती विभिन्न समयावधिमा देखिएका कृतिहरूको अन्तर सम्बन्ध नकेलाई कुनै पनि स्रष्टाको उचित मूल्याङ्कन हुन सक्दैन ।

साहित्य यात्रामा विभिन्न घुम्ती र मोडहरू देखा पर्नुमा विभिन्न कारणहरू हुन सक्छन् । सुरु जीवनको साहित्य यात्रा र प्रौढा अवस्थाको साहित्यिक यात्रामा प्रायः जसो सबै साहित्यकारहरूमा परिष्कार परिमार्जन र दृष्टिकोणको परिपक्वताका कारणबाट परिवर्तन देखिने गर्छ । यसरी परिवर्तन नहुनमा समय, परिस्थिति, सामाजिक अवस्था, राजनैतिक अवस्था, उमेरको परिपक्वता र अध्ययनको गहनता जस्ता कारणहरूले ठुलो प्रभाव पारेका हुन्छन् । त्यसैले कुनै पनि स्रष्टाको सिंगो व्यक्तित्वका बारेमा अध्ययन गर्दा यी समग्र परिस्थितीलाई विश्लेषण गर्नु पर्ने हुनाले साहित्यकारका साहित्य यात्रामा चरण विभाजनको औचित्य छ भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ ।

कुनै पनि साहित्यकारको साहित्य यात्रालाई विभाजन गर्ने केही खास आधारहरू हुन्छन् । खासगरी साहित्यकारको साहित्य लेखनको इतिहासमा देखापरेका विभिन्न साहित्यिक रचनाका प्रवृत्तिगत परिवर्तन, साहित्यिक रचनाहरूका परिमाण र गुणस्तर, साहित्यिक धारागत प्रवृत्तिको अन्तरविकास र साहित्यिक रचना वा कृतिगत संग्रहको प्रकाशनको आधार लिएर उसको साहित्य यात्राको चरण विभाजन गरिन्छ ।

४.२.२ चरण विभाजन

टङ्क उप्रेतीको तिन दर्शक लामो साहित्य यात्रामा विभिन्न घुम्तीहरू देखा पर्छन् । साहित्य लेखनको थालनी, पुस्तकाकार कृतिहरूको प्रकाशन तथा साहित्यिक रचनाका क्रममा देखापरेका प्रवृत्तिगत अन्तरविकास प्रक्रियाले नै उनका लामो साहित्य यात्राको विभिन्न चरण रहेको कुराको संकेत दिन्छन् । यसरी हेर्दा टङ्क उप्रेतीको तिन दशक लामो साहित्य यात्रालाई मूलतः दुई चरणमा विभाजन गरी अध्ययन गर्न सकिन्छ । ती दुई चरणहरू यस प्रकार छन्

(क) प्रथम चरण : वि.सं. २०४० देखि २०५६ सम्म ।

(ख) द्वितीय चरण : वि.सं. २०५६ देखि हालसम्म ।

(क) प्रथम चरण

वि.सं. २०४० सालदेखि साहित्यका क्षेत्रमा देखा परेका टङ्क उप्रेतीको २०४० देखि २०५६ सालसम्मको समयावधि उनको साहित्य यात्राको प्रथम चरण हो । उनको यस चरणको मुख्य पहिचान छोट्टा कविताहरूको प्रकाशन मार्फत साहित्य

यात्रा चालु राख्नु हो । उनको प्रथम प्रकाशीत रचना वि.स. २०४६ सालमा साप्ताहिक विचारमा 'एक प्रश्न चिन्ह' कविता हो । यस पछि प्रस्तुत प्रथम चरणमा निम्नलिखित कविताहरू प्रकाशित भएका छन् :

- (क) वि.स. २०५४ मा अनुभूतिका अक्षरहरू (कविता संग्रह) निहार प्रकाशन गृह, काठमाडौं ।
- (ख) वि.स. २०५६ शब्दहरूको नेपथ्य (संयुक्त कविता संग्रह) शब्द घर, काठमाडौं ।

(ख) द्वितीय चरण

कुनै पनि साहित्यकार लामो समयसम्म साधनारत रहिरहन उसको गहन अध्ययन एवम् विभिन्न वाह्य परिवेशहरूका कारणबाट उसको साहित्य यात्रामा गुणात्मकता, परिमाणात्मकता एवम् प्रवृत्तिगत मुल्याहरूमा नै परिवर्तन आउने गर्दछ । यस्ता परिवर्तनका आधारमा कुनै पनि स्रष्टाको साहित्य यात्राको चरण विभाजन गर्न सकिन्छ । टड्क उप्रेती पनि वि.स. २०४० देखि ५६ सम्मको साहित्य यात्रामा छोटा कवितामा प्रकाशित गराए पनि फुटकररूपमा सुत्केरीको हावा जुलुस किताबको रूपमा नआएको तर प्रकाशित भएको र छोटा कविताको लेखन चाहिँ निरन्तर छ । त्यसै गरी दोस्रो चरणमा वि.स. २०५७ देखि हालसम्म लामा कविता सृजना गरिरहेका छन् । टड्क उप्रेतीका लामा कविताहरू यस प्रकार छन् :

- (क) वि.स. २०५७ गजुर पग्लिएर (लामो कविता कृति) शारांस नेपाल, काठमाडौं ।
- (ख) वि.स. २०६४ निगुरोको खरानी (लामो कविता संग्रह) शर्वदा वाङ्मय प्रतिष्ठान, काठमाडौं ।

यसै गरी टड्क उप्रेती कविता बाहेक निबन्धमा पनि परिचित छन् । उनको निबन्ध 'खण्डित सपनाको गीत' (२०६८) हो । यस निबन्ध संग्रहमा २१ ओटा निबन्धहरू संग्रहित छन् । जसमा सामाजिक, संस्कृतिक र राजनितिक परिवेशमा केन्द्रित भएर लेख्नुका साथै हालसम्म निरन्तररूपमा निबन्ध लेखिरहेका छन् ।

पाँचौँ परिच्छेद

टङ्क उप्रेतीको कृतित्वको अध्ययन

५.१ पृष्ठभूमि

टङ्क उप्रेती वि.स. २०४० को दशकबाट लेखन आरम्भ गरे पनि वि.स. २०४६ को साप्ताहिक विचारमा 'एक प्रश्न चिन्ह' नामक प्रथम कविता प्रकाशित गराई निरन्तर रूपमा फुटकर कविता, लामो कविता, निबन्ध, शोध, श्रव्य दृश्य उत्पादन र संचार अनुसन्धान जस्ता विधामा कलम चलाएको तथ्य अधिल्ला परिच्छेदमा गरिसकिएको छ ।

५.२ अनुभूतिका अक्षरहरू कविता सङ्ग्रहको विश्लेषण

यसमा कविताहरूको विश्लेषण गर्नका निम्त भाव/विचार, भाषाशैली, लय, संरचना, शीर्षक आदिलाई आधार मानिएको छ ।

५.२.१ विषय

टङ्क उप्रेतीको 'अनुभूतिका अक्षरहरू' (२०५४) सालमा निहार प्रकाशन गृह, कमलादी काठमाडौँद्वारा प्रकाशित पृष्ठ सङ्ख्या ७७ रहेको यस पुस्तकमा जम्मा ५६ ओटा कविताहरू सङ्गृहीत छन् । यसमा एक शब्दका शीर्षक रहेको पच्चिसवटा, दुई शब्दका शीर्षक रहेका पच्चिसवटा र तिन शब्दका शीर्षक रहेका ६ वटा कविताहरू सङ्कलित छन् । सतहत्तर पृष्ठभित्र छपन्नवटा कविता सङ्कलित पाइनुले कविताहरूले सरदर १.३७ पृष्ठ ढाकेको देखिन्छ । यीमध्ये सबैभन्दा छोटो कविता ('न्यातपोल' ४) ६ वाक्यको छ भने सबैभन्दा लामो कविता 'मेरो मृत्युको विरोधमा' बत्तीस वाक्यको छ । ६ वाक्यदेखि बत्तिस वाक्यसम्मका लामा/छोटो कविताहरूको सङ्ग्रह पढ्नमा छरितो मात्र नभई विचार गर्न र कल्पना लोकमा विचरण गराउन समेत सक्षम छ ।

'अनुभूतिका अक्षरहरू' कविताहरूको सबैभन्दा प्रमुख विशेषता नै पाठकको मनलाई कल्पनाशील बनाउने तथा नरम, भावुक र एकान्तप्रिय बनाउने रहेको छ । सामाजिक समस्या र विद्रोहलाई पनि अति सम्मानित शब्दहरूका माध्यमबाट व्यक्त

गरिएको हुँदा चल्तीका गाली र नाराहरूबाट यो मुक्त छ । साहित्यको उच्चताको कदर गर्दै आदरपूर्ण र शिष्ट शब्दहरूबाट नै दुःख सुख, विरोध र खुसीहरूलाई विम्ब र प्रतीकहरूको समृद्ध कलमबाट व्यक्त गरिएको छ । यी कविताहरूमा आधुनिक नेपाली गद्य कविताले प्रयोगमा ल्याएको मिथकलाई कतैबाट पनि प्रवेश गराइएको छैन भने विम्ब र प्रतीकहरू नै यी सबै कविताहरूको प्राण भएको देखिन्छ । टड्क उप्रेतीलाई कविका रूपमा चिनाउने कविता सङ्ग्रह अनुभूतिका अक्षरहरूको अध्ययन कविताका तत्त्वका आधारमा यस प्रकार गरिएको छ ।

५.२.२ भाव र विचार

प्रस्तुत कविता सङ्ग्रह अनुभूतिका अक्षरहरूमा जम्मा ५६ वटा कविताहरू समावेश गरिएको छ । जम्मा ७७ पृष्ठ को यो सङ्ग्रहमा न्यातपोल-४ शीर्षकको कविता सबैभन्दा छोटो अर्थात् जम्मा ६ पङ्क्तिको छ भने मेरो मृत्युको विरोधमा सबैभन्दा लामो अर्थात् ३२ पङ्क्तिको छ । पूर्ण रूपमा स्वच्छ अर्थात् गद्य शैलीमा लेखिएको यस सङ्ग्रहका हरेक कविताको विश्लेषण गर्दा जीवनको भोगाइ, स्वतन्त्रताको चाहना, जीवन र मृत्यु जस्ता यथार्थ सत्य जस्ता कुराहरू समेटिएको देखिन्छ । अत्यन्त गहन र अमृत शैलीका यी कविताहरू सरल र बोधमय हुँदा हुँदै पनि कतै कतै ददुरुह र क्लिष्ट देखिन्छन् । आँखा खस्छ जस्तो अमूर्त कविता एक तिर छ भने अर्को तिर कामना जस्ता चाहना गरिएको कविता समेत समेटिएको छ । जीवन र जगतको वास्तविक यथार्थ, जीवन भोगाइ, सङ्घर्ष, आफ्ना अभिलाषा, शोक र मृत्युप्रतीको त्रास समेटिएको यो कविता सङ्ग्रहको भाव र विचार पक्ष अत्यन्त गम्भीर र दर्दिलो देखिन्छ ।

५.२.३ भाषाशैली

अनुभूतिका अक्षरहरू कविताको दृष्टो पक्ष भनेकै भाषाशैली हो, भाषा सरल र बोधगम्य छ । तत्सम शब्दहरू अत्यधिक प्रयोग भएको छन् र ती तत्सम शब्द पनि चलन चल्ति कै छन् । तत्सम र तद्भव शब्दको बढी प्रयोग गरिएको यस कविता सङ्ग्रहमा आगन्तुक शब्दको कम प्रयोग भएको पाइन्छ । ठेट नेपाली अर्थात् अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोगले गर्दा कविता श्रुतिमधुर बन्न पुगेका छन् । पूर्ण रूपमा गद्य शैली मा लेखिएको हुनाले हरेक पङ्क्तिहरू रुचिपूर्ण र अर्थपूर्ण बन्न

पुगेका छन् । अर्थमा कटुता भेटिँदैन । नेपाली मानक भाषाको प्रयोग गरिएको यस कविता सङ्ग्रहको बलियो पक्ष भनेको उत्कृष्ट भाषा शैली र शब्द चयन हो ।

५.२.४ लय

लय भनेको सङ्गति हो, हृदय हो, ताल हो । यस कविता सङ्ग्रहमा लय खड्किएको छ । कुनै पनि पङ्क्तिहरू यस समानका छैनन् । अन्यानुप्रास को अभाव छ । जसले गर्दा कविता पढ्दा समेत कथा वा लघुकथा पढेको अनुभूति हुन्छ । भुक्किएर कतै कतै अन्यानुप्रास र छेकानुप्रास को प्रयोग भेटिन्छ । सामान्यतया गद्य कविताहरू लय प्रधान कम र भाव प्रधान बढी हुन्छन् । यो कविता सङ्ग्रह समेत त्यस्तै बन्न पुगेको छ । भाव पक्ष बलियो भएको यो कविता सङ्ग्रह समेत त्यस्तै बन्न पुगेको छ । भाव पक्ष बलियो भएको यो कविता सङ्ग्रहको लय पक्ष भने निकै नै कमजोर देखिन्छ । समग्रमा भन्नुपर्दा अनुभूतिको अक्षरहरू, कविता सङ्ग्रहको लय पक्ष कमजोर छ ।

५.२.५ संरचना

लगभग ४० वटा कविता, प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुका छन् । १३ वटा जति कविता तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुमा लेखिएका छन् भने बाँकी कवितामा प्रथम र तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको समग्र मेल पाइन्छ । प्रायः कविले आफ्नै मनका व्यथा, वेदना र भावनालाई कविता सङ्ग्रहमा समेटेका हुनाले पनि धेरै जसो कवितामा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु पाइएको हो । प्रथम पुरुष अर्थात् आन्तरिक दृष्टिविन्दु जहाँ म र हामीको प्रयोग हुन्छ । कविले हामी कम र मलाई बढी प्रयोग गरेका कारण पनि कविता बढी भाव प्रधान भएको पाइन्छ । तृतीय पुरुष अर्थात् बाह्य दृष्टिविन्दु जहाँ अर्कै कोहीको प्रवेश गराइन्छ । यहाँ तृतीय पुरुषको माध्यमबाट कविले आफ्ना भावना पोख्ने काम गरेका छन् ।

५.२.६ काव्यात्मकता

यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा विभिन्न अलङ्कार, रस, लक्षणा, व्यञ्जना आदिको प्रयोगले काव्यात्मकता सिर्जना गरेको पाइन्छ । यसमा करुणरस, शान्तरस र शृङ्गार रसको प्रयोग छ । उपमा अलङ्कार र अनुप्रास अलङ्कारको प्रयोग गरिएको छ । गोधुलि जिन्दगी, मृत्युको विरोध, चट्टानको प्रवेश, कविताको मृत्यु जस्ता

कवितामा विम्ब र प्रतीकको प्रयोगका साथै लाक्षणिक अर्थको प्रयोग गरिएको छ । दुःख, न्यातपोल, चरा, पच्यो, चुपचाप जस्ता शब्दको पटक पटक पुनरावृत्ति भएको छ । भन्छ, गन्छ, बन्छ, खान्छ, रङ्ग, तरङ्ग जस्ता अन्त्यानुप्रासको प्रयोग छ । निराशा वा डरलाई बढी प्राथमिकता दिएको छ । ता, त, र, न जस्ता निपातहरूको प्रयोग गरिएको छ । रस, अलङ्कार, प्रतीक, विम्ब र अनुप्रासको प्रयोग गरिएको यो कविता सङ्ग्रह काव्यात्मकताका दृष्टिले बलियो बन्न पुगेको छ ।

५.२.७ शीर्षक

जम्मा ५६ वटा कविताहरू समेटिएको यस कृतिमा दुःख १ र दुःख २ गरी दुईवटा कविता एउटै शीर्षकका छन् भने न्यातपोल-१, न्यातपोल-२, न्यातपोल-३, न्यातपोल-४ गरी न्यातपोल शीर्षकको चारवटा कविताहरू छन् । पृष्ठ २३ मा छापिएको अनुभूतिका अक्षरहरू शीर्षकको कविता प्रस्तुत सङ्ग्रहको १४ औं कविता हो । शीर्षक चयनका दृष्टिले कवि चुकेका देखिन्छन् । एउटै शीर्षकका ४ वटा कविता भएपछि शीर्षकका न्यातपोल नै राखेको भए पनि हुने, र दुःख शीर्षकको दुईवटा कविता भएपछि शीर्षक दुःख नै राखेको भए पनि हुने । अनुभूतिका अक्षरहरू दुईवटा छुट्टाछुट्टै शब्द मिलेर बनेको कविताको शीर्षक नैसमग्र कविता सङ्ग्रहको शीर्षक रहन गएको छ । काव्य वा कविता अनुभूतिकै भाषिक प्रकटीकरण भएकाले पनि यो शीर्षक सार्थक देखिन्छ ।

५.३ शब्दहरूको नेपथ्य संयुक्त कविताको अध्ययन

५.३.१ विषय

टङ्क उप्रेती (२०२८) भापामा जन्मेर काठमाडौंलाई कर्मथलो बनाई कलात्मक वैचारिक काव्यसिर्जना गर्न तल्लीन सशक्त युवा तथा समकालीन कवि हुन् । उनको इतिहासलाई खोतल्दै जाँदा चालिसको दशकदेखि नै काव्य सिर्जनामा लागेका भए पनि उनी पचासको दशकबाट सशक्त रूपमा नेपाली काव्यिक जगत्मा उदाएको पाइन्छ । समकालीन युवापुस्तामा आफ्नो बेग्लै अस्तित्वको काव्यिक गुणहरू भटिन्छन् । उनका कवितामा वैचारिक र कलात्मकताको सम्प्रेषणीयता बेजोड रूपमा मुखरित भएको पाइन्छ । यसका साथै उनका कवितामा पाइने नवीन विम्बको प्रयोग र सुन्दर व्यङ्ग्यको सघन प्रयोगले कविताको उचाइलाई शिखरमा पुऱ्याएको हुन्छ ।

कवि टङ्क उप्रेतीले गजुर पग्लिएर (२०५७) लामो कविता कृति, निगुरोको खरानी (२०६४) लामो कवितासङ्ग्रह, अनुभूतिका अक्षरहरू (२०५४) छोट्टा कविता कृति, शब्दहरूको नेपथ्य (२०५६) संयुक्त छोट्टा कवितासङ्ग्रह र 'खण्डित सपनाको गीत निबन्ध' (२०६८) जस्ता कृतिहरू प्रकाशित गराइ सकेका उप्रेतीको 'शब्दहरूको नेपथ्य' छोट्टा कविता कृति संयुक्त कविता कृति हो । यस कवितासङ्ग्रहमा पाँचजना कविहरूको कृति समावेश गरिएको छ । यस कृतिको कविहरूमा टङ्क उप्रेती, नेत्र एटम, प्रोल्लास सिन्धुलीय, भूपिन व्याकुल र खड्ग सेन ओलीका कविताहरू राखेर यी पाँच कविहरूले शब्दहरूको नेपथ्य कृतिलाई संयुक्त कवितासङ्ग्रह बनाएर प्रकाशित गरिएको छ ।

टङ्क उप्रेतीका जति पनि कविता कृति छन् र निबन्ध कृति छन् ती सबै कृतिहरू राजनीतिक, सामाजिक र सांस्कृतिक पक्षलाई समेटेर लेखिएका छन् । उप्रेतीका 'शब्दहरूको नेपथ्य' कवितामा यहाँ संसारका जति पनि मान्छेले पीडायुक्त जिन्दगी बाँचेका छन् त्यो सबै मान्छेके कारणबाट भएको हो र आफू स्वयम् पनि त्यसको शिकार भएको पीडालाई स्पष्ट रूपमा व्यक्त गरेका छन् । कवि उप्रेती अन्याय, अत्याचार र दमनको प्रतीक चट्टानरूपी सामन्तको अन्त्य चाहन्छन् । यसको अन्त्यका लागि उनी यस्तो वैचारिक वाण हान्छन् -

आमन्त्रण गर्छु

एउटा कठोर विस्फोटन

गर्भिणी चट्टानको

पाठेघरभित्र

अहिले नै (चट्टान-३ : २४)

कविले यस कवितामा चट्टानका रूपमा सामन्तलाई इङ्गित गर्न खोजेका छन् । जसरी चट्टानमाथि कुनै बोटविरूवा उम्रन र उम्रिएको भारपात पनि हलक्क बढ्न सक्दैनन् त्यसरी नै सामन्तको वा निरङ्कुशताको शासन रहुञ्जेल कसेको पनि चाहनाहरू मुखरित हुन सक्दैन । त्यसकारण उनले यसको जरैदेखि उन्मूलन गर्नुपर्ने कठोर विचार अभिव्यक्त गरेका छन् ।

कवि टङ्क उप्रेतीको शब्दहरूको नेपथ्य कविता कृतिमा १८ ओटा शीर्षकको कविता रहेका छन् भने १८ शीर्षकमध्ये चट्टान शीर्षक १ भागदेखि चार भागसम्म

राखिएको छ । त्यसै गरी नेत्र एटमको १३ ओटा शीर्षकका कविता रहेका छन् भने प्रोल्लास सिन्धुलीयको १९ ओटा शीर्षकका कविता रहेका छन् । अर्को कवि भूपिन व्याकुलका १३ ओटा शीर्षकका कविता रहेका छन् र खड्ग सेन ओलीका पनि १३ नै ओटा शीर्षकका कविता रहेका छन् ।

यहाँ कवि टड्क उप्रेतीका कविताको मात्र अध्ययन गरिन्छ । जसमा टड्क उप्रेतीका जम्मा १७ वटा कविताहरू समावेश गरिएका छन् । कविताका तत्त्वका आधारमा शब्दहरूको नेपथ्य कविता सङ्ग्रह भित्र समेटिएका टड्क उप्रेतीका कविताको विभिन्न शीर्षकमा विश्लेषण गरिएको छ ।

५.३.२ भाव/विचार

शब्दहरूको नेपथ्य कविता सङ्ग्रहमा टड्क उप्रेतीका जम्मा १७ वटा कथाहरू छन् । पृष्ठ २६ को सम्पूर्ण ग्रहहरू शीर्षकको कविता सबैभन्दा लामो अर्थात् २२ पङ्क्तिको छ भने पृष्ठ २५ को 'चट्टान-४' शीर्षकको कविता सबैभन्दा छोटो अर्थात् जम्मा ७ पङ्क्तिको छ । भावका दृष्टिले विश्लेषण गर्नुपर्दा कवितामा आशावादी चिन्तन छ, रतिभाव छ, यौन कुण्ठाहरू छन् । दमित इच्छा छ, यर्थाथता, प्रेम, घृणाको सङ्गम छ, कविले कवितामा आफ्ना भाव, आफ्नो विचार आफै माफत पोखेका छन् । प्रगतिवादी चिन्तन शून्य र हर्मोन बढी भएका यी कविताहरू राम्रो भाव भएका कविताको कोटी भित्र पर्दछन् । कतै जीवनका दुःख, कष्ट बेसहारापन छ, त कतै आशा र खुसी छ । मान्छेको जीवन जीवन भित्र देखा परेका विविध पाटालाई अमूर्त शैलीमा व्यक्त गरिएको यो कविताको भाव नै जीवनको भोगाइ हो ।

५.३.३ भाषाशैली

टड्क उप्रेतीको लेखन शैलीलाई हेर्ने हो भने उनका प्रायः सबै कविताहरूमा एकै प्रकारको भाषा र शब्द संयोजन शैली भेटिन्छ । अनुभूतिका अक्षरहरू, कविता सङ्ग्रह भै यस शब्दहरूको नेपथ्य कविता सङ्ग्रहमा पनि ताल, सरस र बोधगम्य भाषा शैलीको प्रयोग छ । तत्सम, तद्भव शब्दको प्रयोग भएका कवितामा आगन्तुक शब्द भन्दा बढी ठेट नेपाली र चलन चल्तीका शब्दको प्रयोगले पनि कविता सङ्ग्रहको भाषाशैली सरल बनेको हो । शब्द चयनका क्षेत्रमा उप्रेती निकै नै सजग

देखिएका छन् । कवितामा आफ्ना शब्द, आफ्नो भाव र आफ्नोपन बढी छ । त्यसैले पनि कविताका भाषाशैली सरस, सरल र बोधगम्य छ ।

५.३.४ लय

लय विधानका दृष्टिले कविता सङ्ग्रह कमजोर छ । कुनै पनि कविताका कुनै पनि पङ्क्ति समान देखिदैन । कवितामा विम्ब र प्रतीकको प्रयोग पाइए पनि अलङ्कार पक्ष कविताको कमजोर छ, तैपनि कतै कतै उपमा अलङ्कार पाइन्छ । अन्त्यानुप्रासको कुरा गर्दा यसको प्रयोग नगण्य छ । साङ्गीतिक दृष्टिले कविता कमजोर भए पनि वाचन गर्दा भने कवितामा मिठास उत्पन्न गर्न सकिन्छ । वाचनमा ध्यान नदिने हो भने कविता वाचन गर्दा लघुकथा वाचन गरेको भान हुन्छ । यसर्थ कविताको लय पक्ष कमजोर नै मान्नुपर्छ ।

५.३.५ संरचना

यस सङ्ग्रहमा भएका १७ ओटा कविता मध्ये ११ ओटा कविताहरूको कथन ढाँचा प्रथम पुरुष वा आन्तरिक दृष्टिविन्दुको छ भने ६ वटा कविताहरूको कथन ढाँचा तृतीय पुरुष वा बाह्य दृष्टिविन्दुका छन् । आन्तरिक दृष्टिविन्दुलाई मूल आधार बनाएकाले कविता बढी विचार प्रधान छन् । कविले कविता भित्र आफ्नो भाव, आफ्नो विचार आफ्नै दर्शन बढी पोखेको देखिन्छ । समग्रमा भन्नु पर्दा कविता स्तरीय नै छन् भन्न सकिन्छ ।

५.३.६ काव्यात्मकता

शब्दहरूको नेपथ्य गद्य कविता सङ्ग्रह हो । यसमा लामा छोटो गरी १८ ओटा कविता छन् । आशावादी चिन्तन, यौन भाव, रति भाव, यथार्थता, पीडा, कुण्ठा, वेसहारापना र अमूर्तशैली यस सङ्ग्रह भित्र पाइन्छ । प्रथम र तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुमा कविता लेखिएको छ । वीभत्त रस, शृङ्गार रस र करुण रसको प्रयोग छ । उपमा अलङ्कारको प्रयोग गरिएको छ साथै कतै कतै अन्त्यानुप्रासको समेत प्रयोग छ । चन्द्रमा, बैशाखी, खोल, कुलो जस्ता शब्दहरू विम्ब र प्रतीकको रूपमा प्रयोग गरिएको छ । खेल्छ, अनुहार, गर्छ, क्षितिज जस्ता शब्दको पटक पटक पुनरावृत्ति भएको छ । र, हो, नै जस्ता निपातहरूको प्रयोग छ । प्रत्येक कविताले सोभो नभएर लाक्षणिक अर्थ बोकेका छन् । बैशाखीले दुःखको, हिउँले, पीडाको, बोटले मानिसको, सीपले

लाक्षणिकताको, खोलाले पीडाको र चन्द्रमाले सुन्दरताको अर्थ व्यञ्जित गरेका छन् । यस अर्थमा पनि प्रस्तुत कविता सङ्ग्रहको काव्यात्मक पक्ष बलियो बन्न पुगेको छ ।

५.३.७ शीर्षक

पाँचजना कविहरूको ७५ ओटा कविताहरूको संगालो कविता सङ्ग्रहका कविताहरू एकातिर छन्, शीर्षक अर्कोतिर छ । किनकि कुनै पनि कविताको शीर्षक कृतिको शीर्षकसँग मेल खाँदैन । यदि कविता सङ्ग्रहलाई नै शब्दै शब्दको जालो मान्ने हो भने शीर्षक सार्थक देखिन्छ । भट्ट हेर्दा धेरै कविहरूको एउटै सङ्ग्रह भएकाले पनि शीर्षकमा समस्या उत्पन्न हुन सक्छ । शीर्षकको सोभो अर्थ यस सङ्ग्रहले प्राप्त गर्न सकेको छैन , त्यसैले यो शीर्षकलाई आलङ्कारिक अर्थ बोकेको शीर्षक मान्ने पर्छ । यदि यस लाई नै मान्ने हो भने कविता सङ्ग्रह शब्दहरूको नेपथ्य शीर्षक सार्थक नै भएको सम्भन्नु पर्दछ ।

५.४ गजुर पग्लिएर लामो कविता कृतिको अध्ययन

यहाँ 'गजुर पग्लिएर' लामो कवितालाई कविताकै तत्त्वका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

५.४.१ विषय

टङ्क उप्रेतीद्वारा लिखित प्रस्तुत कविता कृति गजुर पग्लिएर (२०५७) हो । गजुर पग्लिएर एउटै लामो कविता कृतिमा प्रकाशित छ । त्यसबेला उनी नेपाल टेलिभिजनमा काठमाडौंका मन्दिरहरूमाथि शृङ्खला निर्माण गरिरहेका थिए । काठमाडौंको मन्दिरहरूको कलाहरूको अध्ययन गरिरहेको बेला लेखिएको यो कविता लामो कविता कृति हो ।

टङ्क उप्रेती आजको कविताको नयाँ कालखण्डमा एउटा सशक्त स्तम्भ देखिन्छन् । अनुभूतिका अक्षरहरू (२०५४) शब्दहरूको नेपथ्य (संयुक्तसङ्ग्रह २०५६), गजुर पग्लिएर (२०५७) तिन पूर्व कृति प्रकाशन गरिसकेका उनमा उनकै समकालीन पुस्तासँगको पहिचान अलग उभिन्छ । कृति प्रकाशनका पचासको दशकको पुस्तासँग उभ्याई हेर्दा टङ्क उप्रेतीको उचाइको बेग्लै स्वरूप देखिन्छ । चालिसको दशकमै फुटकर प्रकाशनबाट सशक्त कविका रूपमा स्थापित उनी कृति प्रकाशनले पचासको दशकमा उभिएका देखिन्छन् ।

गजुर पग्लिएर कृति पढेपछि छोटो कविताहरू मात्र लेख्ने भनी चिनिएका टड्क उप्रेतीको पहिचान नयाँ भएको लामो कवितामा पात्र विचारलाई खाँदेर दिन सक्ने सिपलाई सबैले पढ्न पाएका छन् ।

विचारले खाँदिएका हुने हुनाले उनका कविता छोटो लाग्नु स्वाभाविक थियो । पातलो लेखन तथा प्रकाशन गर्ने उनी कवितामा कला र चेत दुवै भने रूचाउने हुनाले सङ्ख्यात्मक महत्त्वकाङ्क्षा उनमा देखिँदैन ।

टड्क उप्रेतीको गजुर पग्लिएर लामो कवित कृतिमा विद्रोहका कैयौं डरलाग्दा लप्काहरूले पनि नजलेका अवशेषहरूमा उभिएको वर्तमान पनि देखेका छन् र उनले एउटा डरलाग्दो पूर्व सङ्केत गरेका छन् । जस्तो :

प्रस्ट देख्न सकिन्छ विद्रोहको लप्का
पाषाणका द्वारापालका विरूद्ध
मृत उपत्यकाको मृत्युका विरूद्ध
मूलदेवीका विरूद्ध
प्रत्येक तला र छानाका विरूद्ध
आँखीभ्यालका विरूद्ध
गजुर विरूद्ध
र संस्थापक शासकका विरूद्ध
दास अक्षर र रडका विरूद्ध
ठयासफू, दन्त्यकथा
र किंवदन्तीका विरूद्ध
अनि आफ्नै मानसिकता र
अँध्यारा गल्छीहरूमा समेत विरूद्ध
सोचिरहन्छु
एक नवीन परम्पराको कोसेढुङ्गा ।
सोचिरहेको छु
सनातनदेखि बनेको
सबैको स्थान निर्धारण गरिरहेको
सङ्कुचित फर्माको मानचित्र
मन्दिर वा मूर्तिको पिँधैमा

भयङ्कर विस्फोटन
र गजुर पग्लिएर लेखिएका
ऐतिहासिक स्वर्णपत्र

यसरी उप्रेतीले देशमा भइरहेको सम्भ्रान्त वर्गले निम्न वर्गलाई दबाइरहेको कुराको पूर्वाभास गराएर लेखिएको यस कविताले सयौं वर्षदेखि शिरमा अड्याइ ल्याएको परम्परागत शासकीय गजुरलाई भत्काउन लागेको छ । यथार्थको धरातल निर्माण अर्कै भएको छ । गजुर पग्लिएको देखेर र पग्लिनु अघिको 'विरुद्ध' लाई बुझेका उप्रेतीको यस कविताले कतै पनि काव्यशिल्प शिष्टतालाई नाघेको छैन । एउटा विशिष्ट कृतिका रूपमा आएको यो परिचित कृति हो ।

टङ्क उप्रेतीद्वारा लिखित लामो कविता कृति गजुर पग्लिएर (२०५७) कृतिको अध्ययन तत्त्वका आधारमा यस प्रकार गरिएको छ ।

५.४.२ भाव विचार

टङ्क उप्रेतीद्वारा लिखित प्रस्तुत कवितामा स्वैर कल्पनाको प्रयोग छ । अति कल्पनाबाट अतिरन्जित नभई आशाका रूपमा सम्वेदनागत उद्देश्यलाई प्राप्त गरेभै लाग्दछ । जम्मा ४० पृष्ठमा लेखिएको प्रस्तुत लामो कवितामा ६६६ पङ्क्ति छन् । आयामका दृष्टिले प्रस्तुत कृति लामो छ । जम्मा ८९ ओटा लामा र छोटो श्लोकहरू छन् । अति छोटो १ अक्षरको एउटा छ भने ५ शब्दको अर्को सबै भन्दा लामो पङ्क्ति छ । कविताको मुल भाव भनेको मान्छेमा असंख्य सपना र चाहनाहरू हुन्छन्, आफू बाँच्ने क्रममा ऊ अनेक सपना बुन्छ, सपनामा अनेक विम्बहरू समावेश हुन्छन् । ती विम्बहरू चाहनाको फ्रेममा राखी कल्पनाको उडान गर्दछ भन्ने देखिन्छ ।

५.४.३ भाषाशैली

टङ्क उप्रेतीद्वारा रचित गजुर पग्लिएर कविताको भाषाशैली सरल छ भने भाव शैलि चाहिँ अलि क्लिष्ट छ । जे होस कवि टङ्क उप्रेतीको प्रस्तुत लामो कविता गजुर पग्लिएर कविको एक पृथक् पहिचान मान्नु पर्दछ । यो पहिचान नितान्त मौलिकभन्दा पनि निजी मानेमा फरक पर्दैन जसमा एक सामान्य मान्छेको मनस्थितिलाई चित्रण गर्न अनेक विम्बका आरोह अवरोहलाई रोचक ढङ्गमा प्रस्तुत गर्नु निश्चय पनि कवि वैशिष्ट्यको द्योतक हो ।

५.४.४ लय

कविताको अनिर्वाय तत्त्व लय हो प्रस्तुत कृति गद्य कविता अन्तर्गतको लामो कविता हो । यसमा अन्त्यानुप्रास, वृत्यानुप्रास, क्षेकानुप्रास र लाटानुप्रास जस्ता अलङ्कारको अभावले कविता लयको पक्ष अत्यन्त कमजोर छ । साथै संगीतका दृष्टिले समेत कृति कमजोर बनेको देखिन्छ ।

५.४.५ संरचना

गजुर पग्लिएर लामो कविता कृति हो । ४९ पृष्ठमा लेखिएको यो कविताको पङ्क्तिहरू १ अक्षर देखि ५ शब्दसम्मका छन् । गद्य शैलीमा लेखिएको प्रस्तुत लामो कवितामा बाह्य दृष्टिविन्दु वा तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ र कतै कतै प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुको समेत प्रयोग भएको छ ।

५.४.६ काव्यात्मकता

प्रस्तुत लामो कविता गद्य कविता हो । यसमा सुरु, ताल, लय, छन्द र अन्त्यानुप्रासको उचित तालमेल छैन । शब्द संयोजनका दृष्टिले हेर्दा कृति मध्यम स्तरको छ । श्रुति मधुरता न्यून छ । केही तत्सम शब्दको प्रयोगले कतै कतै मिठास पाउन सकिन्छ । सामान्यतः काव्यमा समेटिनु पर्ने पक्षहरू मध्यम स्तरका छन् । अर्थात् काव्यमा पाइने रस, छन्द, अलङ्कारको भने अभाव छ ।

५.४.७ शीर्षक

गजुर पग्लिनु भनेको मान्छेका पुरा हुन नसकेका असीमित इच्छा, आकांक्षा र चाहनाहरू तुहिनु, नासिनु वा तहस नहस हुन भन्ने अर्थमा छ । जसरी पग्लिएपनि गजुर गजुर रहँदैन त्यसै गरी पुरा नभएका रिता र खोक्रा इच्छा र चाहनाहरू निरर्थक हुन्छन् भन्ने विषयलाई सङ्केत गरिएको छ । त्यसैले पनि प्रस्तुत लामो कविता गजुर पग्लिएरको शीर्षक सार्थक बन्न पुगेको छ ।

५.५ निगुरोको खरानी लामो कविता सङ्ग्रहको अध्ययन

यस कृतिमा चारवटा लामो कविताहरू सङ्गृहीत छन् । यहाँ तिनको विश्लेषण गरिएको छ ।

५.५.१ विषय

निगुरोको खरानी शीर्षकले नै कवितालाई चित्रात्मक बनाएको छ । कवि टड्क उप्रेतीको 'निगुरोको खरानी' (२०६४) शीर्षकको कृतिभित्र चारओटा कृतिहरू रहेका छन् । चारओटा लामा कविताहरूको अन्तर्वस्तु पृथक् पृथक् भए पनि समकालीन चेतना, युगबोध र वर्तमान बोधका दृष्टिले सबै कविता प्रभावी छन् र तिनमा नेपाली जीवन, समाज, राजनीति आदि विविध पक्षको साङ्केतिक अभिव्यञ्जना प्रस्तुत गरिएको छ । कथ्यलाई मिथक, बिम्ब र प्रतीकहरूको कुशल संयोजनबाट अभिव्यक्त गरिएकाले लामा कवितामा प्रयुक्त मिथक, बिम्ब र प्रतीकहरूको गूढ अर्थ र गहिराई नबुझेसम्म तिनले अर्थ ध्वनित गर्न सक्दैनन् । पहिलो शीर्षकको रूपमा रहेको 'निगुरोको खरानी' तमाम सङ्गतिहीनता र ठठिन नसकेको नेपालीहरूका समग्र परिस्थितिको दहनको प्रतीक हो भने 'विरूपाक्ष' युगीन राजनीतिक व्यवस्थाका सत्ता नायकहरूको प्रतीक हो र सधैं कुरूप परिवेशको सिर्जना गर्ने विद्रूपता र अनाचारका नायकहरूको प्रतीक पनि हो । त्यस्तै 'यलम्बरको सिंकार' छद्म भेषी सत्ता नायक हरूको यथार्थ स्थिति हो भने 'जल कुम्भीका दाँतहरू' साम्राज्यवादी शक्तिहरूका अदृश्य विस्तारहरूको यथार्थ प्रस्तुति हो । यिनै र यस्तै अन्तर्वस्तुको संयोजनले यस कृतिभित्रका कवितालाई नवीन तथा जीवन्त बनाएका छन् । यहाँ प्रयुक्त निगुरो प्रतीक हो भने निगुरोको खरानी स्वयम्मा बिम्ब पनि हो । त्यस्तै जलकुम्भी पनि एउटा सशक्त प्रतीक हो र जलकुम्भीका दाँतहरू बिम्बका रूपमा आएका छन् । विरूपाक्ष र यलम्बर मिथकीय बिम्ब हुन् । यी सबै प्रतीक, बिम्ब र मिथकहरू युगीन असङ्गतिका अभिव्यञ्जन बनेर आएको देखिन्छ ।

निगुरो चिस्यानमा पाइने उनिउँ प्रजातिको तरकारी खान प्रयोग गरिने एक किसिमको वनस्पति हो र यो सुरुमा ठडिँदै गई केही समय पछि मुन्टो निहुरी परेर त्यही गाँठो पाछ्छ । निगुरोले कहिल्यै उचाई ताक्दैन । देशका हरेक जनताहरू इच्छा र आकाङ्क्षाहरू तिरोहित भएका हुन् अर्थात् 'निहुरी मुन्टी न' हुन पुगेका छन् भन्ने अभिप्रायलाई यहाँ मूल कथ्यका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

टड्क उप्रेतीको लामो कवितासङ्ग्रह 'निगुरोको खरानी' कविता कृतिको अध्ययन तत्त्वका आधारमा यसप्रकार गरिएको छ ।

५.५.२ भाव विचार

सबैखाले विद्रोहहरू, आन्दोलनहरू, क्रान्तिहरू, चर्का स्वरहरू केही कालपछि कुनै अँध्यारो कोठामा बसेर सम्झौताका खेसामा भुक्छन् । आफ्नो अडानलाई पिलाञ्जली दिएर शासक र सत्ताको अगाडि घुडाँ टेक्छन् । तर आन्दोलन रोकिकँदै न भन्ने भाव बोकेको यो कविता यूग चेतनाको सचेतता हो । व्यङ्ग्य हो, हुङ्कार हो । समयले निगुरोलाई जलाएर त्यसको खरानीलाई लातले हाने भँँ शासनको अस्तित्व क्रान्तिले समाप्त पार्ने यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ । जम्मा १४ पृष्ठमा रचना गरिएको प्रस्तुत लामो कवितामा १४६ पङ्क्ति र ४९ श्लोक छन् । सबै भन्दा छोटो १ शब्दको र सबैभन्दा लामो ६ शब्दको पङ्क्ति भएको यो कविता मझौला कविता हो ।

५.५.३ भाषाशैली

टङ्क उप्रेतीको लेखन शैलिलाई हेर्ने हो भने उनका प्रायः सबै कविताहरूमा एकै प्रकारको भाषा र शब्द संयोजन शैली भेटिन्छ । अनुभुतिका अक्षरहरू कविता सङ्ग्रह भँँ यस निगुरोको खरानीको कविता सङ्ग्रहमा पनि ताल, सरस र बोधगम्य भाषा शैलिको प्रयोग छ । तत्सम, तत्भम शब्दको प्रयोग भएका कवितामा आगान्तुक शब्दभन्दा बढी ठेट नेपाली र चलन चल्तीका शब्दको प्रयोगले पनि कविता सङ्ग्रहको भाषाशैली सरल बनेको हो । शब्द चयन को क्षेत्रमा उप्रेती निकै नै सजग देखिएका छन् । कवितामा आफ्ना शब्द आफ्नो भाव र आफ्नोपन बढी छन् । त्यसैले पनि कविताका भाषाशैली सरल, सरस र बोधगम्य छन् ।

५.५.४ लय

प्रस्तुत कविता गद्य कविता हो अलङ्कारका दृष्टिले उत्कृष्ट भएको प्रस्तुत कविताको अनुप्रास, अलङ्कार भने कमजोर छन् । कवितामा मिठास भए तापनि सङ्गतिपक्ष कमजोर छन् । एउटा सफल कवितामा साङ्गतिपक्ष बलियो भए कविता अझ बलियो र सशक्त मानिन्छ । त्यो पक्ष भने कवितामा खड्किएको देखिन्छ ।

५.५.५ संरचना

निगुरोको खरानी लामो कविता हो । १३ पृष्ठमा लेखिएको यस कवितामा १ अक्षरदेखि ५ शब्दसम्मका पङ्क्तिहरू छन् । म, आफू जस्ता सर्वनाम शब्दको प्रयोग

यस कवितामा छ । आफूले देखेका र भोगेका कुराहरूलाई अनुभव र अनुभूतिको शैलीमा लेखिएको यो कविता प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दु वा आन्तरिक दृष्टिविन्दुमा रचना गरिएको छ । तर कवितामा शब्द चित्रको प्रयोछ । कविता चित्रात्मक बन्न पुगेको छ ।

५.५.६ काव्यात्मकता

१३ पृष्ठमा लेखिएको यो लामो कविता गद्य कविता हो । सुर, ताल, लय, छन्द र अन्त्यानुप्रासको यसमा अभाव छ । त्यति श्रुति मधुरता पाइँदैन । रचनाका दृष्टिले यो लघु आकारको लामो कविता हो । यसमा रस, छन्द, अलङ्कार र काव्यात्मक तत्त्वहरू छन् । काव्यात्मकताका दृष्टिले यो कविता मध्यम स्तरको छ । संगतिका दृष्टिले पनि कविता कमजोर नै छ । कविताको भाव पक्ष भने दरो नै देखिएको छ ।

५.५.७ शीर्षक

निगुरो जति नै फैलिए पनि डढेलोले खरानी पारेर समाप्त बनाए भैं निरंकुस शासकलाई पनि आन्दोलन कै हुण्डरीले उडाउदै लौजाने भएकाले शासक सधैं शासक रहँदैन भन्ने भाव बोकेको प्रस्तुत लामो कविता निगुरोको खरानीको शीर्षक सार्थक बन्न पुगेको छ ।

५.६ बिरूपाक्ष कविताको अध्ययन

यो कविता टड्क उप्रेतीको लामो कविता मध्ये एक हो । यहाँ यसलाई विभिन्न शीर्षकमा विश्लेषण गरिएको छ ।

५.६.१ विषय

यस कवितामा उज्यालोको खोजीमा, जीवनको पक्षमा, सार्थकताको अभिलाषामा निरन्तर रत समयको भुक्तिहीनताले आक्रान्त मनस्थितिको चित्रण पाइन्छ । शुष्कता, गतिहीनासँगै बाँचिबसेको शत्रु चेतसँग निरन्तर गरिरहनुपर्ने यूद्धको पीडालाई व्यक्त गरिएको छ । हजारौं वर्षदेखि चलिआएको पुरानै शोषण, दमन र अत्याचारको संशोधित संस्करण मित्रताको अनुहार बोकेर आइरहेको छ । तर कविता यहाँ पनि निराश छैन । भविष्यसँग यसले आफूलाई दह्रो उभ्याएको छ । जस्तै :

अँध्यारो सुरुडले वान्ता गछ
सुदूर अतीतदेखि कै मातृभोगी
विरूपाक्षहरूको जुलुस
फाट्दछ दुङ्गाको चौर
र गाडिन्छन् एकएक गर्दै
स्थीर हुन्छन्
कम्मरसम्म गाडिएर

अँध्यारो सुरुङ्गभिन्नबाट लावाभै निस्किएको विरूपाक्षहरूको जुलुस आतङ्कमय छ तर त्यो आतङ्क केही कालमै यसरी स्थगित हुन्छ कि विरूपाक्षहरू आफ्नै पापकर्मको बन्धनले कम्मरसम्म भासिएर समयको कैदमा पर्दछन् । युगको कैदमा सत्य र इमानको उज्यालोमा कालो अँध्यारो सुरुङ्गबाट निस्केका तिनीहरू टिक्न सक्दैनन् । अर्थात् केही कालसम्म अत्याचारले आँखा उघारे पनि त्यो सदाकालको शासक बन्न सक्दैन । त्यसैले आफ्नै दुष्कृत्यको बन्दी बन्नै पर्छ, मानवताको उज्यालोमा सडयन्त्रको जालो आफै फाटि रहन्छ ।

५.६.२ भाव विचार

उज्यालोको खोजीमा जीवन पक्षमा सार्थकताको अविशासा निरन्तर द्वन्द्वरत समयको मुक्तिहीनताले आक्रान्त मनस्थितिको चित्र नै प्रस्तुत कविताको भाव हो । शुष्कता, गतिहीनतासँगै नाचिरहेको शत्रुसँग निरन्तर गरिरहनु पर्ने युद्धको पीडालाई व्यक्त गर्नु नै यसको भाव हो । तर पनि निरासविना आफूलाई दह्रो उभ्याएका यस कवितामा पाप र धर्मको कुरा समेत जोडेर विरूपाक्ष कम्मरसम्म गाडिएको प्रसङ्ग जोडिएको छ । जम्मा ७ पृष्ठमा लेखिएको यस कवितामा जम्मा २९ ओटा श्लोक र ११७ ओटा पङ्क्ति छन् । एक शब्दको छोटो र ६ शब्दको सबैभन्दा लामो पङ्क्ति प्रस्तुत लामो कविता विरूपाक्षमा छ ।

५.६.३ भाषाशैली

टङ्क उप्रेतीको लेखन शैलिमा दह्रो पक्ष भनेकै भाषाशैली हो । भाषा सरल, सरस र बोधगम्य छ । प्रसस्त मात्रामा प्रयोग गरिएका तत्सम शब्द पनि चलन चल्तीकै छन् । तत्सम शब्दहरू, आभाष, शंकट, आमन्त्रण, चन्दन, प्रकाश, शक्ति, आत्मा, त्रासदी, मृत्यु, प्रकृति, वर्णमाला, सङ्घर्ष, हृदय जस्ता तत्सम शब्दहरू राखेर

भाषाशैलीलाई प्रभावकारी बनाएका छन् भने आगन्तुक शब्द पनि सपेरा, महसुस, कोरा जस्ता शब्दले कविताको भाषाशैली सरल र सुमधुर बन्न पुगेको छ ।

५.६.४ लय

अनुप्रास पक्षलाई त्यति ध्यान नदिएको प्रस्तुत गद्य कविता मिठो र श्रुति मधुर त छ तर कविता भित्र हुनु पर्ने संगति पक्षमा भने कमजोर छ । अनुप्रासको अभाव देखिएको यो कविता लघुकथा वा दर्शन बोकेको उपन्यासका पङ्क्ति भै लाग्छ । यति कमजोर हुँदा हुँदैमा कविताका पङ्क्तिहरू ठिक छन् भन्न सकिन्छ ।

५.६.५ संरचना

विरुपाक्ष लामो कविता हो । १७ पृष्ठमा लेखिएको यस कवितामा १ अक्षरदेखि ७ शब्दसम्ममा पङ्क्तिहरू छन् । कवितामा भाव पक्ष बलियो छ । यो गद्य कविता हो । विश्लेषणात्मक शैलीको प्रयोग बढी छ । बाह्य दृष्टिविन्दु अर्थात् तृतीय पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ । शोषण, दमन र अत्याचारको पीडा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.६.६ काव्यात्मकता

१७ पृष्ठमा लेखिएको यो कविता गद्य कविता हो । शोषण, दमन, पीडा, कुण्ठा जस्ता मानवीय संवेग समेटिएको यस कविताको भाव पक्ष बलियो छ । सुर, ताल, लय, छन्द र अन्त्यानुप्रास पक्ष भने कमजोर छ । रस, छन्द, अलङ्कार पक्ष कमजोर भए पनि कविताको भाव पक्ष अत्यन्त बलियो छ र यसै अर्थमा पनि कविता तुलनात्मक रूपमा राम्रो र सफल छ भन्न सकिन्छ ।

५.६.७ शीर्षक

संसारभर कोही पनि अजर, अमर छैन सधैँ सबै सत्तामा टिकिरहन सक्दैनन् र एक दिन कैद गरिएका विरुपाक्षहरू समेत जुलुस लिएर आउँछन् भन्दै शोषित र पीडित जनताले निरङ्कुश, विद्रोह गरेर छाड्ने र शासकलाई ढालेर छोड्ने छन् । निर्दोष कैदी सधैँ निर्दोष बन्दै विद्रोहमा उत्रिन्छ भन्ने भाव समेटिएको प्रस्तुत कविताका शीर्षक विरुपाक्ष सार्थक बन्न पुगेको छ ।

५.७ जलकुम्भीका दाँतहरू कविताको अध्ययन

टङ्क उप्रेतीलाई कविका रूपमा चिनाउने निगुरोको खरानी कविता सङ्ग्रहभित्रको अर्को कविता हो जलकुम्भीका दातहरू । जलकुम्भीका दाँतहरू कविताको अध्ययन कविताका तत्त्वहरूका आधारमा यस प्रकार गरिएको छ ।

५.७.१ भाव विचार

साम्राज्यवादी प्रवृत्ति माथि प्रहार गरिएको यस कवितामा एकल सत्ता स्थापना गर्ने मोहमा अर्थ र राजनीतिक प्रविधि सबै कुराले अरुलाई दवाएर आफैमा निर्भर हुन प्रेरित गर्न अन्तराष्ट्रिय शक्तिहरूको चरित्रलाई औल्याइएको छ । त्यही शक्तिको आडमा देश भित्रकै तानाशाह बनेको यथार्थ कवितामा समेटिएको छ । यो नै यस कविताको मूल भाव बनेको छ । जम्मा ११ पृष्ठमा रचना गरिएको यस कवितामा ४५ ओटा श्लोक र १९० पङ्क्ति छन् । एक अक्षरको सबै भन्दा छोटो पङ्क्ति छ भने ६ ओटा शब्दको सबैभन्दा लामो पङ्क्ति छ । आयामका दृष्टिले यो कविता मझौला आकारको लामो कविता हो ।

५.७.२ भाषाशैली

टङ्क उप्रेतीद्वारा लिखित निगुरोको खरानी कविता सङ्ग्रह भित्रको तेस्रो कविता हो जलकुम्भीका दाँतहरू । यस कवितामा कविले आगन्तुक शब्दभन्दा तत्सम शब्दको बढी प्रयोग गरेका छन् । तत्सम शब्दमा पृष्ठभूमि, गोधुली, तरंग, सूर्य, हृदय, पक्षी, क्षितिज, क्षीण, मप्तिस्क, अट्टाहस र उर्जा जस्ता तत्सम शब्दको प्रयोग गरेका छन् ।

५.७.३ लय

कविताको अनिवार्य तत्त्व लय हो । लय बिना कवितामा मिठास हुँदैन । अन्त्यानुप्रास, लाटानुप्रास, वृतानुप्रास, छेकानुप्रास जस्ता अनुप्रासले कवितालाई मिठो र श्रुति मधुर बनाएको छ । अलङ्कारका दृष्टिले कमजोर देखिएको यो कविता विम्ब र प्रतीकका दृष्टिले कमजोर छ । सुरताल, लय र अन्त्यानुप्रास नमिलेको यो गद्य कविताको सङ्गीतिक पक्ष कमजोर छ ।

५.७.४ संरचना

जलकुम्भीका दाँतहरू लामो कविता हो । १० पृष्ठमा लेखिएको यस कवितामा १ अक्षरदेखि ६ शब्दसम्मका पङ्क्तिहरू छन् । 'म' पात्रले दृश्य देखेर

त्यसको विश्लेषण गरिएको छ, यो कवितामा । त्यसैले कवितामा आन्तरिक दृष्टिविन्दु वा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग छ । बिम्ब र प्रतीकहरू भएको यस कविताले लाक्षणिक र व्यङ्ग्यार्थ भाव बोकेको छ ।

५.७.५ काव्यात्मकता

१० पृष्ठमा लेखिएको यो लामो कविता गद्य कविता हो । कवितामा बिम्ब प्रतीक अलङ्कारको प्रयोग गरिएको छ, तर सबै खाले अलङ्कारको भने अभाव छ । रस, छन्द, अलङ्कार पक्ष कमजोर देखिएको कविताको भाव पक्ष बलियो छ । भावनात्मक पक्ष बलियो भएकाले पनि यसमा काव्यात्मकता पाइएको छ । अभ्य व्यङ्ग्य भाव र लाक्षणिक अर्थले थप प्रभावकारी बनाएको छ ।

५.७.६ शीर्षक

जलकुम्भीले फैलिदै फैलिदै गएर सारा तलाउ वा पोखरी नै छोपेर संसारमा आफैँ राज्य गर्ने जस्तो देखिएको छ । जसरी जलकुम्भीले जल सरोवरमा एकछत्र राज्य गर्छ, त्यसै गरी साम्राज्यवादी शासन शैली बोकेका तानासाहले कमजोर माथि शासन गर्नु जलकुम्भी कै जस्तो चरित्र भएको देखिएको छ । यसर्थ प्रस्तुत लामो कविता जलकुम्भीका दाँतहरूका शीर्षक सार्थक देखिएको छ ।

५.८ यलम्बरको सिकार कविताको विश्लेषण

टंक उप्रेतीलाई कविका रूपमा चिनाउने निगुरोको खरानी कविता सङ्ग्रहभित्रको अर्को कविता हो यलम्बरको सिकार । यलम्बरको सिकार कविताको अध्ययन कविताका तत्त्वहरूका आधारमा यस प्रकार गरिएको छ ।

५.८.१ भाव विचार

प्रस्तुत कविता यलम्बरको सिकार कविता जम्मा २४ पृष्ठको रहेको छ भने पङ्क्ति सङ्ख्या ४४३ रहेको छ । त्यसै गरी ७८ श्लोक रहेकोछ । यो कविता राजनीतिक विषयमा आधारित भएर लेखिएको पाइन्छ । यस कविताले राजनीतिक यथार्थताको तस्वीर उतारेको छ । यो देशका प्रत्येक जिम्मेवार मान्छेहरू आफूलाई अर्कैको मुखुण्डो भित्र लुकाएर औपचारिक हुने खेलमा मात्र छन् । ढाँगी चरित्रको नाङ्गो अनुहार छ । यस कवितामा गरिबलाई ढाल बनाएर तिनकै नाममा आफू पनि

भावुक भएर उनीहरूकै प्रतिनिधित्व गरेको भन्दै सधै सत्तामा जाने र आफै मोज गरिरहनेहरूको चरित्रको ढोङ्गवृत्ति कविताको प्रहार विन्दु छ ।

५.८.२ भाषाशैली

टङ्क उप्रेतीद्वारा लिखित कविता यलम्बरको शिकार कविताको दह्रो पक्ष भनेकै भाषा शैलि हो । भाषा, सरल र बोधगम्य छ । प्रसस्त मात्रामा प्रयोग गरिने तत्सम शब्द पनि चलन चल्तीकै छन् । तत्सम शब्दको बढी प्रयोग र आगन्तुक शब्दको कम प्रयोग गरेर लेखिएको छ । यस कवितामा प्रयोग गरिएका तत्सम शब्दहरू प्रश्न, प्रतिबिम्ब, क्रोध, चरमोत्कर्ष, सूर्य, समुद्र, प्रकाश, तरङ्ग, ऐना, त्यसै गरी आगन्तुक शब्दमा पोष्टर, जादु, शिसा, वियर, बोटल, जापानी, गुभाजु यस्ता आगन्तुक शब्दहरू राखेर कविताको भाषाशैली पक्ष र विशिष्ट बनाइएको छ ।

५.८.३ लय

लय भनेको संगीत हो, हृदय हो, ताल हो । यस कविता सङ्ग्रह लयमा खड्किएको छ । कुनै पनि पङ्क्तिहरू यस समानका छैनन् । अन्त्यानुप्रासको अभाव छ । भुकिएर कतै कतै अन्त्यानुप्रास र छेकानुप्रासको प्रयोग भेटिन्छ । सामान्यतया गद्य कविताहरू लय प्रधान कम र भाव प्रधान बढी हुन्छन् । यसमा भाव पक्ष बलियो छ ।

५.८.४ संरचना

यलम्बरको सिकार लामो कविता हो । १३ पृष्ठमा लेखिएको यस कवितामा १ अक्षरदेखि ६ शब्दसम्मका पङ्क्तिहरू छन् । 'म' पात्रले देखेका यथार्थ चित्रहरूको वर्णन यस भित्र समेटिएको छ । गरिबलाई ढाल बनाइएको छ, र शोषकले राज गरेको तितो यथार्थ समेटिएको यस कवितामा आन्तरिक दृष्टिविन्दु वा प्रथम पुरुष दृष्टिविन्दुको प्रयोग गरिएको छ । देशको राजनैतिक यथार्थताको तस्वीर उतारिएको यस कविताको संरचना पक्ष बलियो छ ।

५.८.५ काव्यात्मकता

कवितामा अन्त्यानुप्रास छ । अन्त्यानुप्रास विनाको कवितामा मिठास हुँदैन । कविताको भाव पक्ष बलियो छ । तर रस, छन्द र अलङ्कार पक्ष कमजोर छ ।

विचार, दर्शन, सिद्धान्त र आदर्श पक्षलाई हेर्दा कविता प्रबल देखिन्छ । बिम्ब र प्रतीकको पनि प्रयोग गरिएको छ । व्यङ्ग्यात्मकता पनि छ । यस अर्थमा काव्यात्मकता छ, भन्न सकिन्छ ।

५.८.६ शीर्षक

शीर्षक भनेको कविताको टाउको हो । शीर्षकले नै कवितालाई चिनाउँदछ । यस कवितामा राजनीतिक परिवेश भित्र रहेर सिर्जना गरेको र राजनीतिमा सिकार गर्नुपर्छ सिकार गर्दा नचिनिने भए अर्थात् मुखुण्डो लगाएर सिकार गर्नुपर्छ भन्ने कुराले नै कविताको शीर्षक सुहाउँदो देखिन्छ ।

५.९ खण्डित सपनाको गीत निबन्ध सङ्ग्रहको विश्लेषण

टङ्क उप्रेती निबन्धकारका रूपमा पनि चिनिएका छन् । यहाँ उनको खण्डित सपनाको गीत निबन्ध सङ्ग्रहलाई निबन्ध तत्वका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ ।

५.९.१ विषय

कवि टङ्क उप्रेतीले ४० को दशकदेखि साहित्य यात्रामा लागेर पहिलो कविता कृति साप्ताहिक पत्रिकामा 'एक प्रश्न चिन्ह' नामक कविता प्रकाशित गरी निरन्तर रूपमा साहित्य यात्रामा लागेर चारवटा कविता कृतिहरू प्रकाशित गराई २०६८ सालमा 'खण्डित सपनाको गीत' निबन्ध सङ्ग्रह प्रकाशित गराएका छन् । टङ्क उप्रेती पहिले कविका रूपमा चिनिएका र साहित्यलाई निरन्तर अगाडि बढाउने क्रममा निबन्धकारका रूपमा पनि परिचित हुन पुगेका छन् । उनी युवा कविका माझमा सशक्त युवा साहित्यकारका रूपमा छुट्टै पहिचान बनाउन सफल छन् ।

टङ्क उप्रेतीको 'खण्डित सपनाको गीत' निबन्धमा मानवीय जीवनका अनेकन पीडाहरू उल्लेख भएका छन् । उनले यात्रा गर्दा होस् या काम गर्दाका अनुभवहरू निबन्धमार्फत व्यक्त गरेका छन् । जम्मा एक्काइसवटा निबन्धहरू रहेको यस पुस्तकलाई प्रतिष्ठित प्रकाशक रत्न पुस्तक भण्डारले प्रकाशनमा ल्याएको हो ।

'खण्डित सपनाको गीत' भित्रका निबन्धहरू सामाजिक सरोकारसँग सम्बन्धित छन् । यी निबन्धहरूले प्रत्यक्ष रूपमा देखा परेका विविध दुरीलाई नजिक

ल्याउनको लागि महत्त्वपूर्ण योगदान दिन सकेका छन् । केही निबन्धहरू यात्राका सेरोफेरोमा लेखिएका र केही निबन्धहरू आत्मकथाका कुरामा केन्द्रित रहेका छन् । समग्र निबन्धहरू समाजका यथार्थपरक विषयहरूमा केन्द्रित भएका पाइन्छन् ।

‘नन्दलालको युग’ बाट सुरु भएको सङ्ग्रहको यो पहिलो निबन्धले नन्दलाल जस्ता गरिबीबाट मुक्ति खोज्नेहरूको कथाव्यथा बोकेको छ । भोकासँगको सङ्घर्षमा जीवन बितिरहेको पीडा छ । यसरी हेर्दा निबन्धकार विषयवस्तुमा गहिरो प्रभाव छाड्न खोज्छन् । तर हतार गरिएको देखिँदा निबन्धमा संरचनागत सहजता आउँदैन । कवि हुन् भन्ने प्रमाण केही निबन्धमा प्रयोग भएका कविताले दर्साउँछ । तर कविताका केही हरफले निबन्धका विषयवस्तुलाई केन्द्रित गरेको छन् । उनका केही निबन्ध पढ्दा पाठकले उनको सञ्चारकर्मी व्यक्तित्व पनि भेउ पाउने छन् । त्यसैको सेरोफेरोमा रहेर निबन्ध लेखिएका भए पनि सामाजिक र राष्ट्रिय गहन कुरा आएको छ । उनका निबन्धमा विचार पष भन्ने सशक्त ढङ्गबाट उठेर आएको छ ।

‘खण्डित सपनाको गीत’ भित्र रहेको रजौटा गजुरहरू फेसबुक बाहिर हृदयमा तोपलाड, यक्ष प्रश्न मैमाथि, पीडाको चोप, नवीनताको खोज, बाटो र चित्रकला सिउँडी फूल जस्ता निबन्धहरूले जीवन वर्तमान समय इतिहासको कुनै कालखण्डको यथार्थताको पीडा बोध आदि गराउनुको साथै कलात्मक प्रस्तुतिले जीवनकै गीत गाए जस्तो लाग्दछ । उनका निबन्धहरूमा ऐतिहासिक स्मारकसँग गाँसिएका प्रत्यक्षभन्दा लडेको कुरा जान्न पाइन्छ । ‘कहाँ डुब्छ डुङ्गा ?’ मा जीवनको अर्थ र विविधता पाइन्छ । आखिर डुङ्गा खियाए जसरी नै जीवन चलाउने न हो जसका लागि कला चाहिँदो रहेछ । यसरी हेर्दा छोटो-छोटो आकारमा रहेका निबन्धले जीवनसँग गाँसिएका विविध पक्षको धुन गाइरहे भैं लाग्छ । सङ्ग्रह शब्दहरूको नेपथ्य शीर्षक सार्थक नै भएको सम्झनु पर्दछ ।

५.९.२ भाव वा विचार

‘खण्डित सपनाको गीत’ निबन्धसङ्ग्रहमा जम्मा २१ वटा निबन्धहरू समेटिएका छन् । निबन्धको विषयवस्तु सामाजिक र राजनीतिक छ । तथापि इतिहासका केही पात्रलाई समेत टिपेको भेटिन्छ । निबन्धले राजनीतिक, सामाजिक विषयवस्तु हास्यव्यङ्ग्यात्मक शैलीमा उठाएको छ । यसमा व्यङ्ग्य, साहित्य राजनीति, दर्शन तथा क्रान्तिको बेजोड प्रस्तुति छ ।

क्रान्तिकारी भलक यसरी प्रस्तुत गरिएको छ

“मुक्तिको रातो भण्डा” क्षितिजमा टाँगेर लडिएको एउटा युद्ध । - ‘नन्दलालको युग’, पृ.१० सामाजिक सञ्जाल फेसबुक दुरुपयोग र तीतो यथार्थ निबन्धमा यसरी प्रस्तुत गरिएको छ : “काम खोज्दै जानेहरू हराएका थिए लण्डनतिर । कामको भारले छोपिएका थिए सिङ्गतिर । दामको भोकले विलाउँथे न्यूयॉर्कतिर । नोटको भोटले अल्भिएका थिए वेइजिङ्गतिर । ती सबै भेटिन्थे फेसबुकमा” (फेसबुक बाहिर’, पृ.२२) । यसरी नै अर्को ठाउँमा :

“निरक्षर छैनन्, भोकाहरू छैनन्, आवाजविहीनहरू छैनन्, किनारीकृतहरू छैनन्, दबाइएका छैनन्, वञ्चितहरू छैनन् - फेसबुकमा” (फेसबुक बाहिर, पृ.२२) ।

क्रान्तिमा होमिन आव्हान गरिएको छ निबन्ध क्रान्तिको पक्षमा छ तर अभिव्यक्ति विरोधाभाष छ सलाम छ । जस्तै :

सार्थक जीवनको पक्षमा रगत बगाउनेहरूलाई सलाम छ ।

रगतको मूल्य सार्थक जीवनमा खोज्नेहरूलाई ।

- ‘यअ प्रश्न मैमाथि’ पृ.३४

समस्या र उल्झन निबन्धमा यसरी समेटिएको छ :

“तल मेरो आधारभूति, त्यहाँका मेरूदण्डहरू र मेरूदण्डसँगै अन्योन्याश्रित पेटहरू । पेटहरू र अतिरिक्त गोजीहरू” (पीडाको चोप, पृ. ३६) ।

द्वन्द्व सधैं रहिरन्छ, भन्ने यथार्थ यस्तो छ :

“उज्यालो र अँध्यारोको द्वन्द्व आजको होइन, सृष्टिको आदिकाल देखिकै हो । यो लडाइँ चालु छ, असुन्दरबाट सुन्दरतातिरको यात्रा, दुःखबाट सुख हासिल गर्ने चाह र समग्रगत मानव इन्द्रियहरूको पूर्ण विकास र सम्पूर्ण अभिव्यक्तिको आकाङ्क्षा आदिम कालदेखि नै यो लडाइँ जारी छ” (अँध्यारोको दम्को, पृ. ४९) ।

निबन्धमा कवितात्मक भाव छ ।

साँचो छिराउँछु

र खोल्छु

आफ्नै हृदयको ढोका

र सार्वजनिक गर्छु

खिलहरूको सङ्ग्रहालय (सिंह शार्दुलको टेको, पृ. ५४)

एकै समानको देख्ने चाहना यस्तो छ :

“म देख्न चाहिरेको छु, प्रत्येक मानिसलाई ट्रक ड्राईभर भैं ।” (रूख नभएका पात्र बिम्ब, पृ.५७)

युवायुवतीको उन्मातिएको वैश फिल्मी आकर्षणप्रति यसरी व्यङ्ग्य गरिएको छ :

“भद्रपुर सिनेमा हलमा रात्री शोमा ‘बेताव’ हेरेर फर्किँदा परेको मुसलधारे पानीमा तेजु र म घण्टौं भिज्दै हिँडेका, आफूलाई सनी देवल नै सम्झदा परिवेश पनि त्यस्तै, उमेर पनि त्यस्तै ।” (अक्षरहरू मार्फत, पृ. ५९)

निबन्धकारले निबन्धमा शङ्कर लामिछानेलाई यसरी सम्झएका छन् :

“फुर्सदको दनादन मेरा गालामा चङ्कन हान्न थालेपछि शङ्कर लामिछाने निबन्धका हरफ भएर मेरो अधिल्तिर रङ्गमञ्चको पर्दामा भैं भर्छन् गोधूली संसारको पढ्ने तपस्याबाट ।” (कवि शिनलाई अभिवादन, पृ. ६४)

जीवन सङ्घर्ष हो भन्ने विषय निबन्धमा यसरी उठाइएको छ :

“सङ्घर्ष, हार, जीत, टाँस्सिएर आउने पीडाको छाँया, रोमान्स, जोखिम र सफलता” (कहाँ डुब्छ डुङ्गा, पृ. ७०)

सभ्यता निर्माण गर्न सबै लाग्नुपर्छ भन्ने विषय यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

“प्रत्येक वर्ग, समुदाय र राजनीतिक शक्ति उत्तरदायी र गम्भीर भए मात्र यस्तो सभ्यता निर्माण गर्न सम्भव छ ।” (ढुङ्गाको कुचो र सपनाको फूल, पृ. ८०)

जीवन सङ्घर्ष हो, नथाक, नगल भन्ने विषय यस्तो छ :

सङ्घर्ष हो जीवन, जीवन सङ्घर्ष हो

जीवनदेखि थाकेर मुर्छ नभन

जीवनदेखि हारेर भाग्छु नभन (चहकिलो जीवन र अन्तिम क्रान्ति, पृ. ८४)

देशको तीता यथार्थलाई यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

“देश चरम लोडसेडिङ्गले आक्रान्त बनिरहेको बेला कविहरूले अँध्यारोको विरुद्ध शक्तिशाली कविता रचना गरे ।” (चहकिलो जीवन र अन्तिम क्रान्ति, पृ. ८३) ।

देशको सौन्दर्य, हिमालका वर्णन यसरी गरिएको छ :

“मैले अन्नपूर्ण र धवलागिरी शृङ्खलाहरू अँगालो मारेर उभिएको आँखै सामुन्ने देखें ।” (पदयात्रा र जीवन, पृ. ९४)

निबन्ध सङ्ग्रह र ‘खण्डित सपनाको गीत’ मा यसरी विविध विषयवस्तु प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.९.३ भाषाशैली

प्रस्तुत निबन्ध ‘खण्डित सपनाको गीत’ को भाषाशैली सरल र सरस हुँदा हुँदै पनि व्यङ्ग्यात्मक शैली प्रयोग गरिएको छ । तत्सम र आगन्तुक शब्दको प्रचुर मात्रामा प्रयोग भएको छ । निबन्धसङ्ग्रहमा औषधी (पृ.१०), ई श्वर (पृ.११), सङ्घर्ष (पृ.१५), स्वर्णिम (पृ.१७), निष्कर्ष, बलवान, स्वप्न बाटिका (पृ.१९), अन्तहृदय (पृ.२९), आकाङ्क्षा (पृ.२९), वृक्ष (पृ.४६), प्रदूषण (पृ.५३), बिम्ब (पृ.५७), गन्तव्य स्थान (पृ.७१), क्षितिज (पृ.७९), शिखा (पृ.९३), शृङ्खला (पृ.९५), जस्ता तत्सम शब्दको प्रयोग भएको छ ।

आगन्तुक शब्दको पनि प्रयोग गरिएको यस निबन्धसङ्ग्रहमा विशेषतः अङ्ग्रेजी आगन्तुक शब्द बढी छन् । जस्तै : फोटो एस्से (पृ.१०), युउनको बुकलेट (पृ.१३), बार्थ पिअर्स (पृ.१६), सेमिओटिक, आहकोनिक, रिफटेन्सियल, इन्डेक्सियल (पृ.१६), फेसबुक (पृ.२३), मेट्रोपोलिटियन सेन्टर (पृ.२४), इन्टेरियर ल्याण्ड स्क्र्याप (पृ.३३), स्क्रिन (पृ.४२), ट्रक ड्राइभर (पृ.५६), ट्रान्समिसन, मुभी क्यामेरा, टेलिप्रोम्टर (पृ.६५), ट्वाट इज योर आइडिया एबाउट दी इन्टेरियर ल्याण्डस्क्र्याप अफ (वाक्य पृ.७४), लोडसेडिङ्ग (पृ.८३) आदि ।

यसरी प्रस्तुत निबन्धसङ्ग्रह तत्सम र आगन्तुक शब्दको प्रयोग गरिए तापनि भाषाशैली सरल, सरस र बोधगम्य नै छ भन्न सकिन्छ । उद्देश्य, उद्देश्यविना कार्य गरिँदैन, एउटा न एउटा उद्देश्य राखेर नै कार्य गरिन्छ, प्रस्तुत निबन्धसङ्ग्रह आ-आफ्ना भाव, विचार प्रकाशन गर्नु, सामाजिक विकृति र विसङ्गतिको उछतो काढ्नु,

समाजलाई सही दिशा प्रदान गर्नु तथा पाठकलाई मनोरञ्जन प्रदान गर्नु जस्ता निबन्धकारका उद्देश्य रहेका छन् ।

५.१० सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास विश्लेषण

प्रस्तुत कृति साहित्येतर विषयमा केन्द्रित कृति हो । यसलाई संक्षिप्त रूपमा परिचय गराइएको छ ।

५.१०.१ विषय

टङ्क उप्रेती (२०२८) ले लेख्नु भएको सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास नामक किताब स्नातक तहमा पढाइ हुने किताब हो । आम सञ्चारविज्ञ टङ्क उप्रेतीले लेखेको यो किताब सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास सञ्चार माध्यममा केन्द्रित भएर लेखिएको यो एउटा शोधपत्र विषय बनेको किताब हो । उप्रेतीले आम सञ्चारको अध्ययन, आम सञ्चारको क्रियाशीलता र सञ्चार क्षेत्रकै अध्यापन र अनुसन्धानमा सक्रिय उप्रेतीको प्रस्तुत ग्रन्थले सञ्चार क्षेत्रको अनुसन्धान बारे व्याख्या विश्लेषण गरेको छ । सञ्चार अनुसन्धानको प्रयोजनपरक परियचदेखि अनुसन्धानको पद्धति, अनुसन्धानको नमुना चयन, ढाँचा, आम सञ्चारका अनुसन्धानका विधिहरू अनुसन्धानमा नैतिकता, अनुसन्धानमा प्रतिवेदन लेखन र सन्दर्भ स्रोतहरूको व्यवस्थापन पद्धतिका साथै सन्दर्भ सामग्री समेत राखेर यो किताब लेखिएको छ ।

यो पुस्तक विशेष सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास नामक शोधपत्रमा केन्द्रित भएर लेखिएको पुस्तक हो । सञ्चारले मानवीय र सामाजिक यथार्थता वस्तु स्थितिका चारित्रिक विशेषताहरू उजागर गरी समाजलाई उन्नत, गतिशील र चेतनशील बनाउने दिशामा अनुसन्धानको अतुलनीय भूमिका खेलेको छ । नेपालमा सञ्चार माध्यमले बामे सँदै गरेको अवस्थामा भए पनि सञ्चारको क्षेत्र भने व्यापक र वृहत् भएको भनेर टङ्क उप्रेतीले उल्लेख गरेका छन् । उप्रेती सञ्चार अनुसन्धानका विज्ञ छन् त्यसैले उनले यो पुस्तक सञ्चार माध्यममा केन्द्रित भएर लेखेका हुन् ।

सञ्चार माध्यमबाट नै इतिहासका विभिन्न काल खण्डको जानकारी हुने गर्दछ । सञ्चार माध्यमको प्रवाहले समाज भित्र संचालित ज्ञान, विज्ञान र अनुभव

समेत छ । सञ्चार सामग्रीका मूल्याङ्कनकर्ता तथा उपभोक्ता समाजका सदस्य नै हुन्छन् । त्यसैले सञ्चार अनुसन्धानलाई समाजका यी यावत क्रियाकलाप भन्दा बाहिर राखेर हेर्न मिल्दैन । अनुसन्धानले सामाजिक रूपान्तरणको माध्यमको रूपमा गुरुतर दायित्व बोकेको छ । अनुसन्धानको मूल लक्ष्य गरिबी, पछ्यौटेपन, सामाजिक समस्या, सामाजिक मनोदशा आदिको यथार्थ पहिचान गरी तिनको समाधानका लागि सकारात्मक दृष्टिले मासिक सोच र व्यवहारमा समेत परिवर्तन ल्याउने हुनु पर्छ भनेर त्रिभुवन विश्वविद्यालयका केन्द्रीय विभाग आम सञ्चारका सह-प्राध्यापक प्रवलराज पोखरेलले भनेका छन् ।

यो अनुसन्धानको किताब भएकाले अनुसन्धान निश्चित सिद्धान्तमा आधारित हुनु पर्छ । सशक्त अनुसन्धान कार्य विना सैद्धान्तिक आधार सम्भव हुँदैन । यसको व्यावहारिक पक्ष पनि उतिकै महत्त्वपूर्ण छ । सिद्धान्त र व्यवहार एक अर्काका परिपूरक भएकाले यसको सम्बन्ध अन्योन्याश्रित छ । यदि व्यवहारलाई महत्त्व नदिई सिद्धान्तको मात्र प्रयोग गर्ने हो भने त्यस्तो अनुसन्धान सतही हुन सक्छ साथै अनुसन्धानले पहिचान गर्नु पर्ने समस्याको सोही समाधान पहिल्याउन नसक्ने पनि हुन सक्छ ।

नेपालमा विस्तारै अनुसन्धानका पूर्वाधारहरू विकास हुने क्रममा अनुसन्धान कार्य समेत वृहत् र सूक्ष्मतम रूपमा बढ्दै छ, तथापि अनुसन्धान खाका र संरचनाको उपयुक्तता सही दृष्टिकोण, सही विधि र पद्धतिको कुशलतापूर्वक प्रयोग, विश्लेषणको स्तर आदिका आधारमा अनुसन्धानका गुणस्तर छुट्याउने पर्ने अवस्था छ । परावलम्बी, आश्रित, एजेण्डा मात्र बोकेको अनुसन्धान भन्दा जीवनपयोगी तथा समाजका आकांक्षा, परिपूर्ति हुन सक्ने क्रियाकलाप तर्फ प्राथमिकता दिनु आवश्यक छ । अनुसन्धानसँग सम्बन्धित यी सन्दर्भ मुद्दा र समस्याहरूका परिपेक्षालाई समेटने जमर्को गर्दै टड्क उप्रेतीले लेखेको 'सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास' पुस्तक प्रकाशन गरेर साभ्ना प्रकाशनले यस क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण कार्य गरेको छ ।

कुनै पनि पुस्तक वा लेखनले विषयवस्तुमा पूर्णता हासिल गर्न सक्दैन । तर त्यसबाट आर्जित ज्ञान र अनुभवले थप अनुसन्धान वा लेखनका लागि आधारसिला तयार गर्छ । यस अर्थमा यसले पनि सञ्चार अनुसन्धानका अन्य पक्षहरूलाई अभ् गहिरोसँग प्रस्तुत गर्ने आधारभूमि निर्माण गरेको छ । यो पुस्तकले नेपालका

अनुसन्धानात्मक गतिविधिलाई अभू व्यापक र विस्तृत रूपमा समेटेर लेख्नु पर्ने आवश्यकतालाई स्पष्ट सङ्केत गरेको छ ।

पत्रकारिता र आम सञ्चार विषयको उच्च शिक्षा सञ्चार अनुसन्धान र सामाजिक विकास र अध्यापनका लागि गहकिला र सान्दर्भिक, सिर्जनशील पाठ्य सामग्रीहरूको अभाव महसुस भइरहेको बेला आम सञ्चारलाई केन्द्र भूमिमा राखी तयार गरिएको यस पुस्तकले समय र सन्दर्भको अभावपूर्तिमा विशेष महत्त्व राख्छ । यो विस्तृत र गहन पुस्तक नेपाली वाङ्मयका लागि एउटा उपलब्धिपूर्ण कार्य हो र यो किताबले आम सञ्चार अनुसन्धानको गहकिला पक्षहरूको उजागर गर्ने जमर्को गरेको छ ।

५.१०.२ भाव वा विचार

यो एउटा सञ्चार विषयको शोधपत्र भएकाले अनुसन्धानसँग सम्बन्धित पक्ष राखेर लेखेको पुस्तक हो र यसले सञ्चारसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्दछ । अनुसन्धानले समाजलाई समृद्ध उत्पादनमुखी बनाउने, साभेदारीको विकास गर्ने एवं समानता कायम गर्ने दिशामा समाजको ढुकढुकी समात्न सक्छ र संस्थागत विकाशमा समाज होमिन नसक्नुका पछाडि अनुसन्धानको क्रियान्वयन र महत्त्व बुझ्न नसक्नु, समस्या समाधानका रणनीतिको यथार्थ पत्ता लगाउन अनुसन्धान क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी गर्न नसक्नु, अनुसन्धानका पूर्वाधारहरू विकसित हुन नसक्नु, जनशक्तिको पर्याप्त व्यवस्था नहुनु, प्रविधिजन्य सीमा जस्ता कारणहरू विद्यमान छन् । कसैको सरसहयोग पनि अकर्मण्यता र हीनताग्रस्त मनोग्रन्थी पनि समस्याको रूपमा रहेको छ । पाश्चात्य दर्शन उन्नत, व्यवहारिक र परिवर्तनको संवाहक हो र पूर्वीय दर्शन परम्परावादी र अवैज्ञानिक छ भन्ने हीन भावनाको विकास र विस्तार गलत प्रवृत्ति हो भन्ने भाव वा विचार रहेको छ ।

५.१०.३ उद्देश्य

टङ्क उप्रेतीद्वारा लिखित यो एउटा सञ्चार माध्यम अनुसन्धान विषयक किताब हो । नेपालमा सञ्चार क्षेत्र विस्तार नभई सकेको र वृहत् र सूक्ष्मतम रूपमा बढ्दै गइरहेको बेला सञ्चार विषयक अनुसन्धान पद्धति र विकासको शोधमूलक किताब प्रकाशित गरेर ज्ञान दिन सक्ने सञ्चार क्षेत्र अघि बढ्न सक्छ भन्ने आशा

राखेर लेखिएको यो पुस्तकले आम सञ्चारका विद्यार्थीहरूलाई र सञ्चार सम्बन्धी जानकारी लिन चाहने व्यक्तिहरूलाई सहयोग पुऱ्याउँछ, भन्नु नै यस पुस्तकको उद्देश्य रहेको छ ।

५.११ निष्कर्ष

वि.सं. २०२८ सालमा जन्मेर वि.सं. २०४० को दशकदेखि नै साहित्यको लेखन कार्यमा संलग्न भएका उप्रेतीले फुटकर कवितादेखि लामो कविता कृति र निबन्ध सङ्ग्रहका साथै सञ्चार अनुसन्धान विज्ञ भएका नाताले सञ्चार अनुसन्धान पद्धति र अभ्यास जस्ता पुस्तकहरू प्रकाशित गराइ सकेका हुन् । उप्रेतीले आफ्नो साहित्य लेखनमा समाजमा रहेका निम्न वर्ग अर्थात् पिछडा वर्गदेखि लिएर देशका सम्भ्रान्त वर्गले गरेका व्यवहारको उजागर गराउने जमर्को गरेका छन् । समाजमा पिछडिएका वर्गले भेल्लु परेका दुःख, कष्ट, अन्याय, अत्याचार र सम्भ्रान्त वर्गले गरेका शोषण, पीडा, निरङ्कुश शासनको अन्त्य हुनु पर्छ, भनेर साहित्यमा कलम चलाएको पाइन्छ ।

उप्रेतीले लेखेका 'खण्डित सपनाको गीत' निबन्ध सङ्ग्रहमा २१ ओटा निबन्ध रहेका छन् । प्रत्येक निबन्धमा ठुला वर्गले साना वर्गलाई हेपेका र चेपेका कुराहरूको उजागर गरेको पाइन्छ, भने लामा कविता कृति र छोटो कविता कृतिहरूमा पनि सम्भ्रान्त वर्गले साना वर्गलाई हेपिएका र चेपिएका व्यवहारको दृष्टिलाई विषयमा केन्द्रित रहेर लेखिएको छ ।

समग्रमा भन्नु पर्दा उप्रेतीका साहित्यिक कृतिहरूमा शैक्षिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक, आर्थिक, सामाजिक आदि विविध क्षेत्रमा देखिएका विकृति, विसङ्गति, शोषण र दमन हुने विविध प्रकारका व्यवहारको भण्डाफोर गरिदिएका छन् ।

छैटौँ परिच्छेद

निष्कर्ष

टङ्क उप्रेतीको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व विषयक प्रस्तुत शोधपत्रलाई जम्मा छ अध्ययनमा विभाजन गरिएको छ । यी अध्यायहरूको छुट्टाछुट्टै निष्कर्ष यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

पहिलो अध्याय

यसको पहिलो परिच्छेदमा शोध परिचय दिइएको छ । शोध परिचयको प्रस्तुतिका सन्दर्भमा पूर्व कार्यको समीक्षा गर्दै विभिन्न पुस्तक तथा पत्रपत्रिकाहरूमा विद्वान एवम् समालोचकहरूले गरेका टङ्क उप्रेती र उनका रचनाहरू सम्बन्धी टिप्पणीहरूलाई विस्तृत अध्ययन र अनुसन्धानका लागि पर्याप्त ठहराएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रले टङ्क उप्रेती र उनका कृतिहरूको व्यवस्थित रूपमा गरिने विश्लेषण, अनुसन्धान तथा प्रकृति र योगदानको विषयलाई समेत समेटेको छ ।

दोस्रो अध्याय

यस परिच्छेदमा टङ्क उप्रेतीको जीवनी प्रस्तुत गरिएको छ । उनी जन्मेको समय वि.सं.२०२८ देखि हालसम्म उनको जीवन यात्राले करिब पाँच दशकको समयावधि पार गरिसकेको छ । आफ्ना बाबु शिक्षक एवम् साहित्यकार भएकाले शिक्षादीक्षाको राम्रो अवसर प्राप्त गरेका उप्रेतीले इ. १९९८ मा एम.ए. गरेका थिए । उप्रेती पढाइमा तीक्ष्ण बुद्धि भएका र नेपाल टेलिभिजनमा काम गर्दा समय समयमा विभिन्न पदकहरूद्वारा पुरस्कृत हुँदै आएका छन् । हाल उनी नेपाल टेलिभिजनमा कार्यरत छन् भने पत्रकारिता र आमसञ्चार केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तहमा प्रध्यापनरत छन् । उनी विभिन्न सङ्घ संस्थामा पनि आवद्ध छन् । त्यसैगरी टङ्क उप्रेतीले देशका अधिकांश पहाडी जिल्लाहरूदेखि लिएर विदेशका पनि भ्रमण गरेका छन् । सानैदेखि विभिन्न साहित्यिक गतिविधिमा संलग्न हुन रूचि देखाउने उप्रेतीको लेखनको थालनी वि.सं.को २०४६ मा साप्ताहिक विचारमा 'एक प्रश्न चिन्ह' नामक प्रथम कविता प्रकाशित भएको र हालसम्म उनका पाँच पुस्तकाकार कृति र थुप्रै फुटकर लेख रचनाहरू विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएका छन् ।

तेस्रो अध्याय

यस अध्यायमा टड्क उप्रेतीका व्यक्तित्वका विविध पक्षहरूमाथि प्रकाश पारिएको छन् । सानै उमेरदेखि आफ्ना पिता र दाजुबाट साहित्यमा रूचि जागेका उप्रेतीको लेखन साहित्यका विविध विधामध्ये साहित्यिक व्यक्तित्वमा कवि व्यक्तित्व र निबन्धकार व्यक्तित्व रहेको छ, भने नेपाल टेलिभिजनमा संलग्न भएकाले श्रव्यदृश्य उत्पादन र सञ्चारकर्मी व्यक्तित्व पनि रहेको देखिन्छ ।

चौथो अध्याय

यस परिच्छेदमा टड्क उप्रेतीको साहित्यिक यात्रा प्रस्तुत गरिएको छ । वि.सं. २०४० सालदेखि लेखन आरम्भ गरेका उप्रेतीले वि.सं.को २०४६ सालमा साप्ताहिक पत्रिकामा 'एक प्रश्न चिन्ह' नामक कविता प्रकाशित गराई अनवरत रूपमा साहित्यिक यात्रामा छन् । उप्रेतीको साहित्य यात्राले तिन दशक लामो सारिहत्तिक समय पार गरिसकेको छ । उनको प्रथम चरण वि.सं. २०४० देखि २०५६ सम्म रहको छ, भने दोस्रो चरण वि.सं. २०५७ देखि हालसम्म अघि बढिरहेको छ । उप्रेतीको साहित्य यात्राको प्रथम चरणमा फुटकर लेख रचनादेखि फुटकर कविता सङ्ग्रहका दुई पुस्तकहरू प्रकाशित भएका छन् । उप्रेतीले दोस्रो चरणमा भने लामो कविता कृतिको दुई पुस्तक प्रकाशित गरी निबन्ध सङ्ग्रह पनि प्रकाशित गरेका छन् । उप्रेतीको दोस्रो चरण गुणात्मकता एवम् परिमाणात्मकता दुवै दृष्टिले उर्वर चरण हो ।

पाँचौं अध्याय

यस परिच्छेदमा टड्क उप्रेतीका विविध विधाका कृतिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । उप्रेतीका दुई फुटकर कवितासङ्ग्रहको अध्ययन गर्दै एउटा लामो कविता कृति र एउटा लामो कविता सङ्ग्रह कृतिको र अर्को निबन्ध सङ्ग्रहमाथि प्रकाश पारिएको छ । उप्रेतीका कविता कृति र निबन्ध कृति सामाजिक, राजनीतिक र सांस्कृतिक विषयवस्तुमा आधारित भएर लेखिएको कृति भनेर उल्लेख गरिएको छ, भने उनका कविता र निबन्धले समसामयिक परिवेशमा राजनीतिक, सामाजिक र सांस्कृतिक क्षेत्रमा देखा परेका विसङ्गति र विकृतिलाई खोतल्न सफल भएको कुराको चर्चा गरिएको छ । त्यसैगरी कविता र निबन्धका शीर्षक र संरचना,

विषयवस्तु, भावविधान, लयविधान, विम्ब र प्रतीक प्रयोग, भाषाशैली जस्ता कविता र निबन्धका तत्त्वहरूका आधारमा सामान्य रूपमा अध्ययन गरिएको छ ।

६.२ सम्भाव्य शोध शीर्षकहरू

टिङ्क उप्रेतीका कृतिहरूका बारेमा पुनः अध्ययन अनुसन्धान गर्न चाहने शोधार्थीहरूले निम्नलिखित शीर्षकमा शोध गर्न सक्ने छन् :

- (१) अनुभूतिका अक्षरहरू (कविता संगालो, २०५४)
- (२) गजुर पग्लिएर (लामो कविता कृति, २०५७)

सन्दर्भ ग्रन्थ सूची

आचार्य, भागवत (२०६१), **कविता सिद्धान्त र नेपाली कविता एवं निबन्ध**, काठमाडौं : नवीन प्रकाशन ।

इन्फादा, पूर्ण (२०६५), “कविता कृतिमा टङ्क उप्रेती”, **गरिमा**, काठमाडौं, पृ. ६७-७९ ।

उपाध्याय, केशवप्रसाद (२०३९), **मोतिराम भट्टको व्यक्तित्व र योगदान**, काठमाडौं : मोति स्मृति ग्रन्थ ।

-----, (२०४०), **साहित्य प्रकाशन**, ते.सं., काठमाडौं : साभा प्रकाशन ।

गौतम, लक्ष्मणप्रसाद (२०३९), “निगुरोको खरानीमा अभिव्यक्त समकालीन चेतना”, **शब्द संयोजन**, काठमाडौं, पृ. ५७-५९ ।

दुङ्गेल, भोजराज र दाहाल, दुर्गाप्रसाद (२०७१), **नेपाली कवितार काव्य**, काठमाडौं : एम.के. पब्लिसर्स एण्ड निस्ट्रव्युटर्स ।

धरावासी, कृष्ण (२०५६), “अनुभूतिका कवि टङ्क उप्रेती”, **उन्नयन**, काठमाडौं, पृ. ७६-८३ ।

भट्टराई, घटराज (....), **नेपाली साहित्यकार परिचय कोष**, प.सं., ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

-----, (२०६८), “साना र धारिला कविताका सर्जक”, **सौजन्य**, काठमाडौं, पृ. ? ।

सिलवाल, छविरमण (२०६९), “छोटा, मिठा तथा जीवन्त निबन्धहरू”, **दृष्टि**, काठमाडौं, पृ. ६ ।

हाचेकाली, सुरेश (२०६६), “संज्ञानात्मक नक्साङ्कनका दृष्टिविन्दुबाट टङ्क उप्रेतीका कविता”, **गरिमा**, काठमाडौं, पृ. ४३-५२ ।

शोधनायकसित लिएको अन्तर्वार्ता

१. कति वर्षको हुनुभयो ?
टङ्क उप्रेती : म वि.सं. २०२८ साल असारमा जन्मेको हो । हाल ४४ वर्षको भएँ ।
२. तपाईं कुन ठाउँमा जन्मनु भएको हो ?
म झापा जिल्लाको शनिश्चरे ३ मा जन्मेको हुँ ।
३. तपाईंको न्वारनको नाम यही हो कि अर्को थियो ?
मेरो न्वारनको नाम यही टङ्क उप्रेती हो ।
४. तपाईंको बुबा आमाको नाम के हो ?
मेरो बुबाको नाम भक्तिप्रसाद उप्रेती र आमाको नाम कृष्ण देवी उप्रेती हो ।
५. तपाईंहरू कति दाजु भाइ र कति दिदी बहिनी हुनुहुन्छ ?
हामी ४ दाजु भाइ र दिदी बहिनी छैनन् ।
६. तपाईं कुन भाइ हो ?
म साहिलो भाइ हुँ ।
७. तपाईंले प्रारम्भिक शिक्षा कहाँबाट लिनु भयो ?
मैले प्रारम्भिक शिक्षा झापाको कालिकास्थान निम्न माध्यमिक विद्यालयबाट लिएको हो ।
८. त्यस पछि कहाँ कहाँ पढ्नु भयो ?
मैले प्रारम्भिक शिक्षा कालिकास्थान झापामा र माध्यमिक तहको शिक्षा झापाको नै शनिश्चरे मा.वि. झापामा गरेर उच्च शिक्षा काठमाडौँका विभिन्न कलेजमा र आम सञ्चार विषयको अध्ययनको लागि बेलायतको मेट्रोपोलिटान विश्वविद्यालयमा गर्न पुगें ।
९. तपाईंको वैवाहिक जीवन र सन्तानको बारेमा बताइ दिनुहुन्छ कि ?
मेरो विवाह वि.सं. २०५७ सालमा पाल्पा जिल्लाको ज्योतीष भोलानाथ पौडेलकी कान्छी छोरी दानुमायासँग भएको हो पहिलो सन्तानका रूपमा २०५८ मा अंकुल छोराको जन्म भयो ।
१०. तपाईंको प्राध्यापन पेशा कहिलेदेखि सुरु भयो र कस्तो भयो ?
मैले वि.सं. २०६० सालदेखि पूर्वाञ्चल विश्वविद्यालय अन्तर्गतको कलेज अफ जर्नालिज्म एण्ड मास कम्युनिकेसन स्नातकोत्तर तहमा र त्यसपछि २०६२ मा त्रिभुवन विश्वविद्यालयको पत्रकारितामा आम सञ्चार केन्द्रीय विभागमा स्नातकोत्तर तहमा प्राध्यापन गरिरहेको छु । प्राध्यापन पेशा राम्रो नै भइरहेको छ ।
११. तपाईं साहित्यमा कहिलेदेखि लाग्नु भयो ?
मैले वि.सं. २०४० को दशकबाट कविता लेखन सुरु गरेको भए तापनि २०४६ सालमा एक प्रश्न चिन्ह नामक प्रथम कविता प्रकाशित भएको हो ।

१२. तपाईंको साहित्य क्षेत्रको छोटो र लामा कविता विधा बाहेक अन्य कुन कुन विधा अँगाल्नु भएको छ ?
मैले कविता बाहेक साहित्यको निबन्ध विधालाई अँगालेको छु ।
१३. तपाईंलाई साहित्यमा लाग्ने प्रेरणा कहाँबाट र कसरी प्राप्त भयो ?
मलाई मेरा बुबा र जेठा दाजुबाट प्रेरणा प्राप्त भयो ।
१४. हालसम्म तपाईंका लिखित कृतिहरू के कति छन् ?
मेरो कविता विधाका ४ वटा कृति, निबन्धको १ ओटा र आम सञ्चार अनुसन्धानको शोधको किताब एउटा रहेको छ भने छिटपुट रूपमा कविताहरू पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भइरहेको छ र प्रकाशोन्मुख कृतिहरू पनि रहेका छन् ।
१५. तपाईंले राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रि क्षेत्र कहाँ कहाँ भ्रमण गर्नु भयो ?
मैले राष्ट्रिय स्तरमा नेपालका प्रायः जसो हिमाली भेग, पहाडी भेगका साथै तराई भेगको पनि अर्कांश भागहरू र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा फ्रान्स, बेल्जियम, अस्ट्रिया, बेलारुस, भारत, सिङ्गापुर, थाइल्याण्ड, इन्डोनेसिया, मलेसिया, कतार र जापान देशहरू भ्रमण गरेको छु ।
१६. तपाईंको संस्थागत संलग्नताको बारेमा बताइ दिनुहुन्छ कि ?
मेरो स.स्थागत संलग्नताको बारेमा भन्नु पर्दा नेपाल पत्रकार महासंको सदस्यता-२०५५/५६, नेपाली लोकबाजा सङ्ग्रहालय त्रिपुरेश्वर काठमाडौंमा र नेपाली लोकबाजा सङ्ग्रहालयको सांस्कृतिक जर्नल बाजाको सम्पादक पनि रहेको छु ।
१७. तपाईंको धारणा, मान्यताका बारेमा केही बताइ दिनु हुन्छ कि ?
मानिसले स्वतन्त्र जीवन यापन गर्न पाउनु पर्छ वर्गीय द्वन्द्व र जातीय विभेदले मान्छे शोषित र पीडित बन्नु नपरोस् । जीवन बुझिने चिज हो जीवनलाई बुझ्दा गुणात्मकता र परिमाणात्मकता दुवैले बुझ्ने गर्नु पर्दछ भन्ने मान्यता राख्दछु ।
१८. तपाईंले नेपाल टेलिभिजनमा कहिलेबाट प्रवेश गर्नु भयो ?
मैले नेपाल टेलिभिजनमा २०५१/५२ देखि कार्यक्रम संचालन गर्दै आएको छु ।
१९. तपाईंले जीवनमा आर्थिक ठिनाइ भोग्नु पर्‍यो कि ?
मैले जीवनमा आर्थिक रूपमा कुनै कठिनाइ भोग्नु परेन अहिले पनि आनन्दै वितिरहेको छु ।